МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Кваліфікаційна робота
магістра

на тему **ОБРАЗ МІСТА В АНГЛІЙСЬКОМУ ДЕТЕКТИВІ XIX СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ А. К. ДОЙЛА)**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0353-а-з
спеціальності 035 Філологія спеціалізації
035.041 Германські мови та літератури
(переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Стрілець Анна Олександрівна

Керівник к.п.н., доц. Надточій Н.О.

Рецензент к.ф.н., доц. Голуб Ю.І.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра англійської філології та лінгводидактики
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська
Освітня програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
_____

«____»_____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

_____ СТРІЛЕЦЬ АННІ ОЛЕКСАНДРІВНІ_____

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Образ міста в англійському детективі XIX століття (на матеріалі творів А. К. Дойла)»

керівник кваліфікаційної роботи (проекту): Надточій Наталя Олександрівна, к.пед.н., доцент

затверджені наказом ЗНУ від «27» лютого 2024 року № 369-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту): 1 грудня 2024р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту): теоретичні розробки присвячені теорії жанру детективу взагалі та детективу зокрема

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) здійснити огляд теоретичних джерел; 2) розглянути еволюцію жанру детективу; 3) проаналізувати способи створення образу міста у розповідях А. К. Дойла.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Надточій Н.О., к.пед.н., доц.	01.04.2024	01.04.2024
Розділ 1	Надточій Н.О., к.пед.н., доц.	24.06.2024	24.06.2024
Розділ 2	Надточій Н.О., к.пед.н., доц.	7.09.2024	07.09.2024
Висновки	Надточій Н.О., к.пед.н., доц.	19.10.2024	19.10.2024

6. Дата видачі завдання: 01.04. 2024 р._____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз;	травень 2024	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	червень 2024	виконано
3.	Написання вступу	червень 2024	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	липень 2024	виконано
5.	Написання практичного розділу	серпень 2024	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2024	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2024	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	листопад 2024	виконано
9.	Захист	грудень 2024	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____ А. О. Стрілець
(підпис)

Керівник роботи (проекту) _____ Н. О. Надточій
(підпис)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ М. В. Залужна
(підпис)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 54 стор., 59 джерел.

Об'єктом даної роботи є англійський детектив XIX століття**.**

Предмет дослідження – образи міста в розповідях про Шерлока Холмса Артура Конан Дойла.

Мета цього дослідження полягає в аналізі особливостей образу міста як художнього феномена та виявлення принципів його функціонування в розповідях про Шерлока Холмса А. К. Дойла.

Теоретико-методологічні засади: праці зарубіжних і вітчизняних дослідників з теорії детективного жанру (Н. Астрахан, Л. Миронюк, С. Передерій, О. Перенчук, О.Харлан), та повязані з дослідженням творчісті А. Конан Дойла та холмсіани (Л. Расевич, О. Свенціцька, Ю. Юрасова, J. Irwin, P. Anderson, A. Sundstrom).

Отримані результати. Злочинний світ Лондона – центральний об'єкт зображення у детективних оповіданнях. Крім атмосфери, створеної автором через точкове включення елементів, що створюють цілісний образ міста, в сюжетну розповідь, визначальну роль у сприйнятті даного простору грає характер суспільних відносин. В основі цих відносин між населенням укладено мотив заволодіння грошима. Способи зображення цієї ідеї в тексті стають визначальними для розповідей про Шерлока Холмса. Природа стає частиною міста, вона задає темп його життя, як сніг, що уповільнює рух містом, або дощ, що змушує пішоходів швидше пересуватися вулицями. Вона, як елемент формування атмосфери міста, залишає свій відбиток у колірній палітрі міського простору та її відтінках. Найчастіші кольори, вживані автором для зображення міста: сірий, чорний, зелений.

Ключові слова: *атмосфера, детектив, злочин, місто, образ, природа, художня література, топонім, транспорт*

ЗМІСТ

ВСТУП……. 4

РОЗДІЛ І ПРОСТІР МІСТА І ЖАНР ДЕТЕКТИВУ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ XIX СТОЛІТТЯ……..… 9

1.1. Простір та форми його існування у художньому тексті ..…….. 9

1.2 Лондон XIX століття: особливості його розвитку та їх відображення у літературі ……. 14

1.3. Жанр детективу як породження та відображення життя індустріального міста ……..…. 19

РОЗДІЛ ІІ СПОСОБИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ МІСТА У РОЗПОВІДЯХ А. К. ДОЙЛА ……..… 27

2.1. Природа у просторі детектива: місто та передмістя ……..……. 28

2.2 Образ міста та його організація: топоніми, архітектура, транспорт……..… 35

2.3 Соціальний образ міста у детективі: злочин та поліція …..…..…….. 43

2.4 Використання стилістичних прийомів для створення образу Лондона ..… 49

ВИСНОВКИ…….……. 52

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 55

ВСТУП

Місто як місце перебування людини завжди цікавило літературу. Незважаючи на згадки назв реальних міст, і створення образів у художніх текстах, до їх досліджень з наукового погляду вдаються лише останні десятиліття.

Європейські письменники XIX століття активно зверталися до образу міста, об'єктом їхнього інтересу ставали образи столиць, великих міст, і це явище не випадкове. Р. Чапмон, розмірковуючи про літературу Великобританії вікторіанського періоду, аргументує це значними змінами всіх сфер життя суспільства (промислової, економічної, соціальної, культурної). Багато творів, випущених у XIX столітті, мають місце дії міста тієї епохи. Цей зв'язок між містом і романами, новеллами, розповідями інтенсивно обговорювався, стверджує Р. Чапмон [цит. за : Emsley 2006].

Особливу значущість у цьому дослідженні мають роботи, у яких розглядаються особливості формування художнього тексту, у тому числі наукові праці Н. Астрахана [Астрахан 2014], О. З. Перенчука [Перенчук 2015], Ю. М. Лотмана [Lotman]. Вони розглядають основні засади створення тексту, та її головні елементи – простір і час.

Дослідженням в літературі хронотопу взагалі, та простору зокрема займалися багато учених, такі як Ю. М. Лотман [Lotman], В. О. Корішко [Корішко 2016], Н. В. Мафтин [Мафтин 2018], Р. А. Козлов [Козлов 2015]. Найбільш значними темами, які розроблялися, стали зображення концепту великого міста, значення його образу у світовій літературі, зображення міста в ту чи іншу епоху.

Подібними питаннями також задавалися і зарубіжні дослідники, серед них К. Лінч [Lynch 2021], Л. Мамфорд [Mumford]. Вони розглядають функції образу міста як особливого простору у мистецькому творі.

Матеріалом дослідження зумовлено вивчення робіт, присвячених

аналізу образу вікторіанського міста як соціального організму, а також життя Лондона як столиці Англії XIX століття. До цих питань зверталися С. Мітчел [Mitchel 2009], А. Данкен [Duncan], П. Акройд [Ackroyd 2020]. У цих дослідженнях основними завданнями ставилися оцінка реального становища суспільства різних класів у Лондоні XIX століття, розгляд становлення міста як економічного та політичного центру світу, вплив даних перетворень на різні сфери життя суспільства, і навіть на розвиток літератури.

Детектив як жанр знаходить своє місце у літературі XIX століття. На даний момент значними дослідженнями, присвяченими вивченню цього жанру, є роботи Д. Скаггса [Scaggs 2015], С. С. Ван Дайна [Van Dine], Д. Киднея [Kidney], С. О. Філоненко [Філоненко 2009], Г. М. Кукса [Кукса]. В них досліджується історія розвитку детективу в літературі, пояснюються відмінні риси жанру як феномена масової культури.

Найвідоміший письменник, який пов'язав свою творчу діяльність із написанням детективної літератури – це А. К. Дойл. Він та його твори є активним об'єктом вивчення у наукових колах. Ю. Опанасенко [Опанасенко 2015], Л. Расевич [Расевич 2016], Н. А. Галамай [Галамай 2013] присвятили свої роботи вивченню творчості А. К. Дойла як класичного представника даного жанру, розглядають розповіді та новели про геніального детектива Шерлока Холмса як інваріант детективної літератури, що привертає увагу всіх класів читачів досі.

Про роль міста в детективах Артура Конан Дойла існує кілька робіт, серед них стаття Д. Хаммера, в якому автор відзначає значущість репутації Лондона Холмса як стереотипного образу. Простір, що описується у творі має розглядатися у співвідношенні з персонажами, динамічними рухами різних елементів, що його наповнюють. Таке ставлення активно вивчається прихильниками топологічного підходу до вивчення простору, зазначає автор, посилаючись на працю Ю. М. Лотмана. За його словами, формат простору, що зображується, створює індивідуальне смислове навантаження в тексті [Hammer].

Відповідно до підходу Д. Хаммера, простір розуміється як система відповідних відносин, що у процесі пересування персонажів певною територією. Умовно створюється уявлення місця, де постійно мешкає борець зі злочинністю, і території, де найчастіше орудує зло. У вікторіанську епоху, зазначають дослідники, фоном подій у літературі служили периферія імперії та особливо її простору на Сході, де зосереджені різні види соціальних вад, що приходять до Великобританії. У зв'язку з чим ці дві території створювали опозицію «тут» і «там», що легко переінакшувалося у бачення «чужих» та «своїх». Це та просторова модель, на основі якої вибудовані розповіді про пригоди Шерлока Холмса [Hammer].

Об'єктом даної роботи є англійський детектив XIX століття.

Предмет дослідження – образи міста в розповідях про Шерлока Холмса Артура Конан Дойла.

Таким чином, **актуальність** даного дослідження обумовлюється трьома факторами:

1. Образ міста, що існує у літературі вже понад чотириста років, стає предметом особливого наукового інтересу лише останні десятиліття. Це відбувається тому, що сьогодні місто – основна структурна одиниця життя суспільства.
2. Міське середовище є обов'язковою складовою детективного твору, оскільки розвиток жанру детектива пов'язаний з розвитком образу міста у літературі.
3. На сьогоднішній день місто, як основне місце дії у детективних розповідях А. К. Дойла, не ставав предметом особливого наукового вивчення у грунтовних дослідженнях, за винятком кількох наукових статей.

Мета цього дослідження полягає в аналізі особливостей образу міста як художнього феномена та виявлення принципів його функціонування в розповідях про Шерлока Холмса А. К. Дойла.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних

завдань:

1. Визначити функції простору у художньому творі.
2. Осмислити значення міста як художнього простору.
3. Узагальнити особливості детективного жанру з урахуванням провідних теоретичних робіт з цієї теми.
4. Розглянути Лондон XIX століття як простір нового типу індустріального суспільства та визначити причини зображення даного міста в літературі.
5. Виявити основні засоби створення образу Лондона в оповіданнях А. К. Дойла: особливості використання елементів природи, архітектурних об'єктів, топонімів.
6. Проаналізувати форми відображення соціальних проблем міста, приділивши при цьому особливу увагу мотиву злочину.

Матеріалом дослідження стали збірки «Пригоди Шерлока Холмса» (“The adventures of Sherlock Holmes”, 1892), «Записки Шерлока Холмса» (“The Memoirs of Sherlock Holmes”, 1894), в цілому 23 оповідання. Вибір даних збірок із усього циклу оповідань А. К. Дойла обумовлений датою їхньої публікації та темою нашого дослідження. Наступна збірка оповідань була випущена у XX столітті, в 1905 р.

Методологічною базою дослідження послужили наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників. Як теоретичну базу були використані роботи Ю. М. Лотмана, К. Лінча, присвячені вивченню художнього простору міста та визначенню його специфічних функцій. Також дослідження про Лондон Вікторіанської епохи С. Мітчела, про становлення жанру детективу в масовій культурі та його особливості зображення життя описуваної епохи Г. К. Честертона.

У цій роботі використані такі **методи наукового дослідження**: порівняльно-порівняльний метод для аналізу наукових досліджень з метою узагальнення теоретичних положень, що сприяють досягненню мети цієї роботи; історико-літературний метод із елементами герменевтичного аналізу

застосовується для вивчення матеріалу дослідження.

Наукова новизна полягає в узагальненні інформації щодо засобів творення образу в художніх текстах та виявленні особливостей прийомів зображення Лондона в творах А. К. Дойла.

Практична значимість дослідження полягає у можливості використання матеріалів роботи у підготовці курсів лекцій з історії англійської літератури; спецсемінарів, присвячених вивченню англійської літератури Вікторіанського періоду та жанру детективу у світовій та англійській літературі.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об’єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості простір та форми його існування у художньому тексті, розглядаються особливості детективного жанру та характеристики Лондона періоду, що розглядається.

Другий розділ містить власний аналіз засобів створення образу Лондона в детективах А. К. Дойла.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 54, кількість використаних джерел 59.

РОЗДІЛ 1
ПРОСТІР МІСТА І ЖАНР ДЕТЕКТИВУ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ XIX СТОЛІТТЯ

1.1 Простір та форми його існування у художньому тексті

Поняття «художній простір» найповніше було розроблено у роботах Ю. М. Лотмана. Він писав: «художний простір є модель світу даного автора, яка виражена мовою його просторових уявлень» [Lotman]. У висунутому визначенні зазначено взаємозв'язок між індивідуальною моделлю світу автора та просторовими образами. Відповідно, можливості письменника щодо зображення простору не можуть бути обмежені будь-якими іншими обставинами, крім як авторським задумом. Завдяки автору простір у тексті наділяється деякими «географічними» властивостями і може набувати абсолютно різних масштабів – від незбагненних всесвітів до крихітних кімнат [Lotman]. Такі контрастні висловлювання простору створюють поле для розвитку інших важливих складових будь-якого художнього твори: часу, сюжету, героїв.

Просторові відносини, взяті самі по собі, мають меншу індивідуальність щодо картини світу письменника. Більшою мірою вони належать до епохи, що представляється, в період якої автор створює твір, і до того часу, що відображено в тексті. Про виняткову важливість взаємодії простору та часу висловлювалося значна кількість великих дослідників ([Lotman; Кардащук 2009; Тимошенко 2010; Іванова 2018; Дмитренко 2018]). Ці поняття можна назвати каркасом, одним із найвпливовіших проявів організації змісту тексту, стверджує Н. Шерстюк [Шерстюк 2018, с. 57]. Цієї думки також слідує С.Цікавий. У своїй роботі він зазначає, що художній світ не існує поза часом та простором; простір та час є форми їх існування

[Цікавий].

Цим елементам притаманна найважливіша сюжетоутворювальна властивість. Тільки завдяки хронотопу, стверджує Т. С. Тимошенко, стає можливим розвиток та заплутування сюжетних ліній. Тобто це своєрідна опора для зображення подій, хронотоп є базою для утворення єдності художнього твору [Тимошенко 2010, с. 224].

Вітчизняний літературознавець О. Свенціцька підтверджує ці ідеї. Вчена переконана, що до сюжету можна звертатися лише після розгляду простору та часу – основних категорій у побудові тексту літератури. Це судження підкріплюється ідеєю необхідність першочергової вказівки на те, яка подія відбувається (сюди обов'язково включається хронотоп), і лише після вказувати його особливості (сюжет). Говорячи про необхідність сукупного дослідження часу та простору, дослідниця також спирається на тезу про взаємодію цих явищ, у послідовному та взаємному розкритті їх у рамках один одного [Свенціцька 2019, с. 42].

У цьому дослідженні особливу увагу буде звернено на один елемент із представлених вище структурних взаємодій – топос. Він є ніби-то основою тексту, всередині якої відбувається взаємодія героїв. Тут доречне протиставлення загального та приватного, де перше – це простір, відповідно друге – події героїв. Таке трактування дає Лотман Ю. М., де він також визнає за топосом моделюючу роль для всього, що не має просторових відносин у тексті. Структура простору створюється при зображенні певних об'єктів, серед яких існують герої [Lotman].

Відповідно тут справедливо відзначити властиву топосу якість предметності, що має своє конкретне заповнення – такий принцип організації простору у художньому творі [Удовенко 2010, с. 106].

Одним з найпоширеніших просторів у літературі є місто. Важливі для нашого дослідження зауваження про його особливості були висунуті Л. Мамфордом, де наповненість міського простору була відзначена ним як сукупність декорацій на сцені театру, в якості якого виступає місто. Ці

декорації ніби заповнюють простір міста, підкреслюють його особливості. Більш того, автор називає місто «театром соціальної дії» [Mumford], і, якщо говорити про нього в соціальному аспекті, то міський простір стає полем для взаємодії його населення. Єдина система просторових відносин несе у собі соціальні функції, вона дозволяє жителям, які мешкають у цьому місті, існувати як сформований соціум. Міські об'єкти дають доступність до різноманітного та багатогранного життя людей, таким чином створюючи «драму» міста [Mumford].

В останні десятиліття в ряді наук нову силу набуває така течія, як урбанізм, який пов'язаний з особливостями взаємодії міських систем між собою, а також з їхньою взаємодією з жителями цього міста. Н. Шерстюк охарактеризував урбанізм як зображення великого міста, його особливостей, що виявляються в побуті, в індустрії, що знаходять своє відображення в особливому стилі, в образах, у тематиці літературних напрямів [Шерстюк 2018, с. 58]. Місто стало одним із головних місць проживання персонажів у літературі останніх століть (з початку XIX століття), його роль у тексті широко вивчається в наукових колах. Особливе значення цього художнього простору полягає у його семіотиці. Семантика знакових систем, якими наповнене місто, дозволяє набути йому особливого сенсу, який читач розпізнає крізь певні об'єкти. Вони формують різнобічний культурний образ і сприймаються як важливий внесок у процес символізації. Завдяки цьому створюється карта урбаністичного простору, вона заповнюється, з'являється її певна структура з допомогою вулиць, будинків, водойм, районів, наповнених змістом, тим самим створюючи ауру місця [Клочек 2019, с. 8].

Символічні образи, що формуються при виділенні ключових точок, дозволяють візуально відрізняти міста одне від одного. Певну сукупність цих точок, їх характер співвідношень можна назвати образоздібністю середовища (уявністю). Автор даного терміна К. Лінч дає йому таку характеристику: «Уявність – це здатність фізичного об'єкта викликати сильний образ у будь-якому спостерігачі. Це форма, колір і розташування, які спрощують

створення чітко ідентифікованих, міцно впорядкованих і корисних ментальних образів довкілля» [Lynch 2021, p. 29].

Образоздібність має дуже важливу властивість – вона дозволяє зафіксувати перехід від значущого реального образу до сприйняття міста як художнього. Кожна ключова точка поводиться як відлуння цільної картини міста, яка потім виводить отримані раніше враження спостерігачеві і стає імпульсом до реалізації образу звука, слова, фарб. Величезна кількість точок змусить читача бачити місто ясним, привабливим, цілісним і збагненним. Останнє дозволяє йому заглибитись у художній простір міста та відтворити у свідомості цілісну картину, що складається з безлічі пов'язаних між собою частин. Сприймаючи вже знайомі враження, читач готовий до нових, тих, що не зруйнують існуючий, накопичений образ, але додадуть нових імпульсів і розширять вже освоєне поле художнього простору [Lotman].

Картина міста як простір і сюжетні перипетії, що розгортаються в його рамках, трактуються К. Мікрюковою як те, про що розповідається у творі. Вчений визначає ці компоненти як подію. Так само не менш важливим елементом, на його думку, є і саме оповідання, яке полягає у встановленні контакту між автором та читачем. Як результат письменник отримує необхідний результат – стирання кордонів між читачем і тією інформацією, яку він засвоює [Мікрюкова].

Ефект злиття вигаданого та реального наводить нас на необхідність спочатку чіткого розуміння різниці між цими двома представленими площинами. Особливість кожної зі сторін конкретного простору (створеного автором і того, що існує в об'єктивній реальності) у створенні подібної ілюзії це літературний твір, насамперед, художня вигадка. Завдання будь-якого автора змусити читача сприймати інформацію, подану у тексті, як реальний світ.

Найкращий результат цього процесу проявляється у спостерігачі, який забуває, що існує автор твору та його текст [Марчук]. В результаті місто, маючи реально існуючу назву, під пером автора може бути наділено

придуманими елементами, які навмисно дарують образу особливі оригінальні відтінки для створення потрібної атмосфери та необхідний автору кут зору.

По-друге, запровадити лише назву міста виявляється недостатнім для того, щоб злити межі воєдино. Автором також буде поставлено завдання зображення об'єктивності навколишнього світу, яке полягає у введенні в оповідання окремих значущих реальних об'єктів описуваного простору, особисто відомих автору та потенційній аудиторії, з метою створити ефект реальності перебігу подій. В результаті рівень залучення читача значно підвищується.

Місто стає новим центром основних подій, пов'язаних із зміною життя суспільства у XIX столітті. Цей час відрізняється розквітом індустріалізації, вона ж, своєю чергою, нерозривно пов'язані з урбанізацією. Активне зростання міст, розвиток рівня життя людей, її швидкість стають ґрунтом для процвітання нових поглядів у літературі, що художньо відображають життя людини та суспільства у нових світових реаліях. З огляду на це герої художніх творів зі світу садиб та тиші переміщуються у великі міста, повні руху та шуму. Найбільш поширені в художніх творах мегаполіси, це Лондон та Париж. Тепер це простори, у яких зосереджується основне виробництво та споживання літератури. У великих містах живе багато людей, зацікавлених у читанні, вони – та аудиторія, на яку створюються тексти [Клочек 2019]. Образ міста пов'язується із громадським життям людини. Його щоденні справи безперервно перетинаються з активністю у місті. Письменники намагаються підкреслити особливості нового часу та пишуть про те, що оточує і автора, та його читачів (Ч. Діккенс, А. К. Дойл).

Так, говорячи про відмінні риси образу міста в національній культурі, у тексті з'являється надмірна кількість ключових точок, символів, що пов'язують твір з реальністю. Місто стає одночасно і вигаданим і реальним простором, у тексті воно єдине представляє ці дві площини. Їхнє злиття можна охарактеризувати поняттям «міський текст», яке було запроваджено

В. Топоровим, де він доводить це поняття його значущістю в культурі, оскільки місто в тексті стає досконалим сховищем історичної та культурної пам'яті [цит. за: Мікрюкова]. Також і Ю. М. Лотман називає місто «генератором культури» [Lotman], надає йому статусу рівного з героями персонажа, який здатний вплинути на розвиток подій.

Таким чином, це становище призводить до багаторівневих і динамічних зв'язків, що проходять через матеріальний простір та вигадану образність культури, що виражають відносини цінностей, норм, знань у тому вигляді, в яких вони проступають у різних культурних середовищах. Співвідношення реальних місць з вигаданими дозволяють першим набути особливого смислового наповнення. Досягаючи граничної кількості наповненості, точки, що співвідносяться, наділяють простір у тексті уявністю. Так, реальність і вигадка стають взаємопроникними, оскільки варіативність розуміння міста залежить від видів дій у цьому просторі. Жителі міста перебувають у постійному процесі взаємодій із його символами, що формує семантичні зв'язки простору та регулює рівні відносин між ними.

1.2 Лондон XIX століття: особливості його розвитку та їх відображення у літературі

Місто як художній простір освоювалося літературою поступово. Його поява як основне місце дії у творі обумовлено історичними особливостями розвитку життя суспільства. Місто не могло стати частиною літератури до моменту його функціонування як яскраво вираженого феномена життя. На тлі індустріалізації та розвитку капіталістичних відносин місто починає виступати як істотна одиниця у створенні життя. Подібне явище тісно пов'язане з Лондоном XIX століття. Значні зміни на його долю випадають у період з 1837 по 1901 роки, який прийнято називати Вікторіанською епохою,

названою так на честь королеви Вікторії, що правила в цей період. Для Британської імперії це століття виявилося багато в чому дуже успішним, особливо для її столиці – Лондона [Duncan], який став одним із головних просторів, що зустрічаються в літературі XIX століття.

Щоб описувати образ міста, не можна обмежуватись лише зовнішніми проявами цього простору. Не менш важливим компонентом у формуванні його образу вважається історія, що дозволяє конкретизувати ті особливості, до яких місто призвело його минуле [Ackroyd 2020]. Іншими словами, місто має свою біографію, яка потребує особливого вивчення для більш повного розуміння твору. У цьому дослідженні ми звернемося до історії Лондона Вікторіанського періоду, де особливо будуть відзначені останні 15 років, що збігаються з часом написання перших збірок оповідань А. К. Дойла (1892-1894). Важливо згадати, що зміни, що відбувалися з Англією за цей довгий час, були дуже значними і торкнулися всіх сфер життя – політичної, економічної, суспільної. Вивчені матеріали підкреслюють крайнощі, концентруючись або на злочинцях і бідняках [Hammar], або на вищих класах та його шикарних маєтках [Mitchel 2009]. Ми бачимо доцільним комплексно розглядати зміни, що торкнулися життя всіх верств суспільства та основних сфер життя, зокрема і літературу.

Результати глобальних перетворень до кінця століття зробили з Британії головну імперію світу, а Лондон був столицею цієї імперії, на долю якого також випали значні зміни: він став містом годинного часу і швидкості заради себе самого. Він став батьківщиною двигунів та парової промисловості; він став містом, де були відкриті та оприлюднені електромагнітні сили. Він також став центром масового виробництва, де безособові сили попиту та пропозиції, статків і збитків існували між продавцем і покупцем. У той же період бізнес та уряд контролювалися величезною армією клерків та бухгалтерів, які зазвичай носили темні костюми [Ackroyd 2020, p. 27], – так про Лондон кінця XIX століття висловлюється П. Акройд, англійський письменник і літературний критик. У

його словах описуються головні зміни, що торкнулися Лондона. Говорячи про масовість, П. Акройд також відзначає колосальний приріст населення столиці XIX століття. З початку століття, коли населення Лондона становило близько мільйона чоловік, до його кінця воно сягає п'яти мільйонів [Ackroyd 2020, p. 30].

Як зазначає Л. Мамфорд, різкий приріст населення не є сприятливим чинником для будь-якого міста, оскільки організація міського простору має повною мірою відповідати соціальним потребам всіх його жителів. Перевищення оптимальної чисельності населення безповоротно призводить до труднощів, які значною мірою переважують існуючі блага. До цього варто додати й те, що є також оптимальні межі розширення міського простору. При їх перетині можливість створити сприятливий ґрунт для розвитку соціальних відносин практично втрачається, і єдиний передбачений результат у даному випадку – це нейтралізація прогресу [Mumford].

Столиця виявилася залученою до змін, пов'язаних із розширенням її кордонів. Існує кілька причин цьому: по-перше, багато жителів колоній прибували до Лондона в пошуках кращого життя, намагалися тут знайти роботу і стати забезпеченішими; по-друге, і жителі поселень, і дрібніших міст Англії також прагнули приїхати до столиці з тими самими цілями. Багато хто з них не бачив іншого виходу у зв'язку з розширенням виробництв, а також індустріалізацією, яка припала на 60-ті роки XIX століття. Більше того, удосконалення методів ведення сільського господарства значною мірою вплинуло на зміну місця проживання, а Лондон із зведенням нових промислових підприємств потребував робочої сили.

До 1901 80 відсотків англійців жили в містах. За наданими даними цього року населення Англії та Уельсу становило 15,728,613 осіб, і 1/3 частина з них припадала на Лондон [Mitchel 2009, p. 47]. До того, як з'являється зручне та доступне транспортне сполучення, фабричні робітники селяться поблизу заводів, щоб мати можливість діставатися пішки. Так як фабрики будувалися переважно на околицях, то будинки для працівників

зводилися поблизу них [Duncan].

Таким чином, щільні безладні забудови у віддалених районах Лондона з вузькими брудними вуличками і найменшими зручностями являли собою райони, що формуються, які можна назвати «передмістям». Несприятливі умови існування для багатьох жителів таких районів найчастіше провокували формування кримінального світу: від дрібної крадіжки до великих спланованих пограбувань. Найчастішим мотивом злочину стало отримання наживи, який для багатьох став єдиним способом заробітку та виживання [Ackroyd 2020, p. 19].

Крім активного зростання житлових будинків, виробничих споруд, значну роль у житті лондонців відігравало транспортне сполучення, яке потребувало вдосконалення та стрімкого розвитку у зв'язку з потребою підвищення швидкості перевезень та кращої комунікації. До кінця століття все ще зберігалося переважання кінного транспорту, серед яких були таксі і екіпажі, що виступали як таксі, що перевозила пасажирів від будинку до будинку. Вони були досить швидкісними та маневреними для швидкої їзди людними вулицями, тому на рубіжі століть утримували лідируючу позицію серед найчастіше використовуваних транспортних засобів [Duncan].

Залізничне сполучення також зазнавало регулярних перетворень. Перша залізниця була відкрита в 1836 році, до кінця століття вона пронизувала місто, в тому числі центр. Також до кінця століття розвиток залізничних ліній вже сприяв формуванню ще більших територій, які охоплювали дедалі більше районів, відомих як графства (Ессекс, Суррей). Проте, вони, завдяки поширенню залізниць вважалися частиною Великого Лондона, тим самим продовжуючи процес розширення меж столиці [Hammer].

Поява метрополітену 1863 року стало революційним у швидкості пересування, і потім і його вартості. Вже в 70-ті роки квитки другого і третього класів на проїзд лініями метрополітену були цілком доступні і коштували дешевше за проїзд на омнібусі, що в той час був дуже

популярним видом громадського транспорту. Наприкінці століття (після 1890 р.) метрополітен становив значну частину промислового розвитку Лондона, більше, він у тій мірі, як і залізничне сполучення, постійно збільшувався в міру розширення простору міста [Ackroyd 2020, p. 67].

Лондон зазнавав бурхливих змін, що було пов'язано з реструктуризацією економічного життя суспільства. У процесі розвитку капіталістичних та індустріальних відносин, які вимагали масштабної робочої сили, населення Лондона та більш віддалених районів тепер виявляється залученим до перерозподілу його мешканців між містом та сільською місцевістю.

Варто особливо відзначити, що в період значних перетворень усіх сфер життя Лондона, він був невідривно пов'язаний з його жителями, оскільки будь-який населений простір здатний прогресувати лише через потреби його населення, що виникли. Результати нововведень позначаються на особливостях життя суспільства, які можуть бути як сприятливими, так і навпаки [Hammer]. Таким чином, місто та його жителі утворюють нерозривний ланцюг у їх взаємодії та взаємному розвитку.

Як одна з невід'ємних частин життя суспільства, що розвивається, і найбільш різнобічний вид мистецтва – література відображає сутність часу і місця, в яких виникає той чи інший твір. Так, Лондон XIX століття, стаючи центром зосередження всіх змін, пов'язаних із процесом індустріалізації, розширенням кордонів міста, масовістю виробництв, не може не спонукати літературу відреагувати зростання ролі міста і «міських відносин» у розвитку суспільства [Mitchel 2009, p. 68].

Тепер Лондон стає об'єктом особливого інтересу письменників. В рамках цього простору з'являються актуальні для них предмети обговорення та проблеми, що дозволяють розкрити себе з нових сторін. Людина, що мешкає у місті, стає головним героєм творів, вся увага зосереджена на ньому і на характері його життя цьому місті. Зокрема, англійський детектив відгукується на нові ідей у літературі та на суспільні зміни, що відбуваються

в країні. Найбільш значущими творами, що повною мірою відобразили результати цієї реакції, по праву можна назвати розповіді А. К. Дойла про пригоди приватного детектива Шерлока Холмса.

1.3 Жанр детективу як породження та відображення життя індустріального міста

Виняток потойбіччя, закріплення у себе раціонального методу розслідування, логічне міркування, виділення висновків, мають принципове значення для результатів розслідування – усе це, за словами К. Шахової сьогодні є визначальними характеристиками жанру детективу [Шахова 2018, с. 6], історія становлення якого налічує понад 150 років.

Основним джерелом, з яким пов'язане походження жанру, є готичний роман. Він містить у собі екзотичну атмосферу: страшні злочини, жахи, таємниці, романтичних героїв-лиходіїв. Детектив зберігає елемент загадки, розрахованої на привернення уваги читача, але тепер цей елемент «набуває реалістичного пояснення в контексті проблеми, злочину, чи сучасних рухів науки» [Харлан 2019, с. 83]. Також зберігаються романтичні риси у постаті злочинця, які реалізуються через опозицію «сищик-злочинець»: детективу з незвичайними здібностями протистоїть злочинець із такими ж особливостями (Шерлок Холмс – Моріарті) [Emsley 2016, p. 48].

Ньюгейтський роман також містить у собі риси, що допомагають встановити суть детективних творів. Він розповідає про різні історії злочинів у в'язниці, головною відмінністю яких є використання деталей постановки та дій, опис способів піймання злочинців. Роман виникає з поєднання готичного та історичного оповідань, він представляє злочинця, як романтизованого героя, на ньому розставляються основні акценти в тексті для того, щоб показати, що злочинець може бути цікавішим, ніж якийсь представник

аристократичного суспільства [Васильєва 2017, с. 210].

Риси детектива також можна співвіднести з жанром пригодницького роману, оскільки основною сюжетною складовою детективу є процес розслідування злочину. Він, очевидно, містить у собі ідею пригоди: далекого шляху, постійного руху, ризику. Також близькість до роману про пригоди простежується у необхідності героїв дослідження незвіданих раніше місць, проникнення у новий їм світ, у разі детективу – світ злочинності [Передерій 2010, с. 78].

Детектив увібрав у себе риси кожного із згаданих нами різновидів роману, і до середини XIX століття сформувався в перших детективних творах, найбільш відомі серед них роботи Едгара Аллана По, американського письменника. У 1841 році їм було опубліковано «Вбивство на вулиці Морг», яке розкривало ідею «таємниці замкненої кімнати». Розповідь представляла очевидно неможливий злочин з несподіваним рішенням. Ще дві роботи Е. По були випущені в наступні роки: «Таємниця Марі Роже» (1843 р.), в якій за основу взяті реальні події, і де в оповіданні використовуються газетні повідомлення як прийом фрагментарної конструкції, і «Викрадений лист» (1845 р.), оповідання, що вже відійшло від традицій готичного роману [Кузнецов 2019, с. 156].

Вікторіанський детектив зазнав впливу американського письменника, зокрема він виявився поштовхом для творчості Артура Конан Дойла. Його розповіді сьогодні відомі як класичний зразок даного жанру. Автор будує унікальні твори, що відрізняються методом розкриття таємниці – він спирається на логічний міркування, на розстановку акцентів на деталі злочину, а також на активне залучення героїв до процесу розслідування.

Успіх жанру Англії XIX століття пов'язаний з феноменом масової літератури, активне зростання затребуваності якої припадає на кінець століття. Декілька причин зумовлюють це явище: процес індустріалізації та вдосконалення виробництва книг, що дозволило зробити матеріали простіше, легше, і, відповідно, доступніше. Цю думку підтверджує Г. М. Кукса, яка

аргументує появу масової літератури умовами «... ринкової економіки, індустріального виробництва, урбаністичного способу життя, розвитку технологій масових комунікацій, уніфікації соціальних, економічних, міжособистісних відносин» [Кукса].

У свою чергу, Л. В. Цапенко значним посилом у становленні масової літератури бачить письменницьку діяльність, яка виявилася залученою до ринкових відносин. Він говорить про неї, як про «мистецтво, адресоване саме народу – читацькій аудиторії, що включає і найдемократичніші верстви суспільства, які тільки що долучилися або ще долучаються до читання ...» [Цапенко 2018, с. 130].

Масова література досить сильно відрізняється своїми особливостями від елітарної, оскільки в її основі завжди закладено жанровий канон, що пояснює ще одну причину її затребуваності. Він передбачає поєднання строгих структурних елементів форми, за якими закріплено певний зміст. Поділ жанрів проводиться для того, щоб залучити більшу кількість читачів та покупців. Повторення як структура тексту стає передбачуваною та створює почуття комфорту у читача. У цю структуру входять і тип персонажів, і тип конфлікту, фабули [Шахова 2018, с. 6].

У цьому полягає основна ідея успіху масової літератури: сформована за таким каноном книга є найбільш комфортним способом розслаблення, вона не змушує думати. Це супутник для відпочинку, де споживачем не опановують тривожні, негативні емоції, а найголовніше почуття розчарування, які зазвичай немає бажання відчувати під час читання-розваги. Більше того, цей текст не повинен відпускати читача до останнього рядка, його мета – стати джерелом захопленості та отримання позитивних емоцій. З цього випливає типова розв'язка для таких жанрів, це щасливий кінець, де добро перемагає зло і справедливість тріумфує [Перенчук 2015, с. 142].

Детектив став найпопулярнішим жанром масової літератури кінця XIX століття. Результат його становлення та міцного закріплення в літературних колах можна приписати місту, оскільки детектив має логічний зв'язок з

урбанізацією. Есеїст і перший теоретик детективної літератури Г. К. Честертон писав про спроби виявити в активному міському житті щось незвичайне, казкове, цікаве та поетичне: «Рано чи пізно мала виникнути груба, популярна література, що розкриває романтичні можливості сучасного міста. І вона виникла у формі популярних детективів, таких же грубуватих, як балади про Робін Гуда» [цит. за: Расевич 2014, с. 89].

Дослідник називає детектив «грубою» літературою, що ми знаходимо цілком справедливим судженням, оскільки детектив є провідним жанром, що розкриває проблеми соціальних змін у місті. Він особливо виділяється серед інших жанрів масової літератури (наприклад, пригодницький роман), оскільки зосереджений на кримінальній стороні міста. Подібний ідейний розворот дає безліч можливостей для трансформації матеріальних просторів у нові, які пов'язані з відмінностями життя.

Злочинна сторона міського життя, як невід'ємна риса детектива, стає частиною жанру, що має систему двофабульної побудови, де одна – це фабула злочину, а друга – фабула слідства. Так про нього міркує Д. Ірвін, стверджуючи, що детектив можна розділити на дві частини, де перша будується за законами драматичного твору, вона відрізняється емоційним забарвленням, а друга складається як завдання, головоломка, в центрі якої детектив, унікальний у своєму роді (Огюст Дюпен, Шерлок Холмс) [Irwin 2018, p. 34].

Найчастіше дослідниками визначаються жанрові особливості з погляду аналізу головного героя-детектива, самого процесу злочину, відмінності двох процесів – розслідування та злочину, видозміни способів оповідання. Також багато дослідників визначають схожість детективу з іншими жанрами – романом, казкою тощо.

Проте ми вважаємо за необхідне виділити відмінні, притаманні лише детективу риси крім сюжету, його фабули та центральних героїв оповідання. Важливе значення мають причини появи жанру, які пов'язані із змінами устрою життя людей. У детективі повною мірою відображено побут нового

капіталістичного суспільства, і, як каже П. МакДоналд, це «єдина форма популярної літератури, в якій виявилося певне відчуття поезії сучасного життя» [McDonald 2012, p. 78, с. 17]. А воно в англійському суспільстві XIX століття розгортається у великому місті, яке є головним тлом класичного детективу. Це різнить його з романом, події в якому, головним чином, відбуваються в маєтках, заміських будинках. Також роману притаманні довгі роздуми, міркування про життя, описи природи, навколишніх героїв та їхні сільські будинки. Такі елементи оповідання створюють відчуття неквапливості, ніби все йде так, як має бути. Але у випадку з детективом перед нами постануть зовсім інші і стиль оповідання, і атмосфера.

У створенні останньої завжди будуть присутні поспіх, швидкоплинність, активний рух містом, ритм якого не дозволяє існувати інакше. У стилі оповіді немає місця довгим описам та милуванням природою, оскільки швидкість життя у великому місті не дає можливості зупинитися, абстрагуватися від усього, що оточує героя і просто поміркувати, спокійно поговорити, насолоджуючись оточуючим виглядом. Однак автору все одно вдається створити образ міського простору і передати ці відчуття місця читачеві за допомогою дрібних деталей, які органічно вписані в розповідь, чи то сонячний день, чи холодна ніч, швидка поїздка містом громадським транспортом, чи прогулянка вулицею [Panek 2017].

На додаток до вже представлених особливостей, можна додати ще один аспект – поява нових героїв оповідання. Тут ми говоримо не про їхній статус у контексті злочину, а про них, як про нові соціальні групи великого міста, які також знайшли своє місце у детективі. У даному випадку ми знову звертаємося до історичних особливостей того часу, у якому виник жанр – XIX століття Англії характеризується активним приростом населення у великих містах. Як згадувалося вище, туди приїжджають люди різних національностей із колоній, з різними характерами та долями. Тепер нерідко вони стають героями детективів.

Ще одній соціальній групі тут відводиться місце – інституту поліції.

Заснування розшукової поліції також пов'язане з появою детективного жанру. Вона як суб'єкт, що сформувався через зміни соціальних умов і зростання злочинності в місті (служба столичної поліції в Лондоні почала своє існування в 1829 р.), також стає важливим елементом формування образу міста в детективі [Reel 2012, p. 60]. У творі поліція прямо конкурує з головним героєм – детективом. Їхнє протиборство, а часом і співробітництво, також знайде свою лінію в детективах.

Представлені вище компоненти стали індивідуальними особливостями детектива XIX століття в його класичному представленні. Як представник масової літератури, залучений до процесів модернізації, він тісно пов'язаний із серіальною тенденцією видання творів. Проте, на відміну від творів більшого обсягу, детективні історії є закінченими текстами, де розв'язка – це завжди розгадка злочину. Це також підтверджує ідейне посилання для читача, в якому полягає відчуття задоволеності від відновленої справедливості в кримінальному Лондоні [Васильєва 2017, с. 105].

А. Бугрій розвиває думку про причини затребуваності детектива, і бачить її у зв'язку задоволення і особливих враженнях і страхах читача, підтверджуючи це судження словами Е.По про користь детектива, що полягає у поступовому русі від темряви до світла, від збентеженості до переконливої очевидності. Більше того, дослідник поділяє причини затребуваності детектива у читача на два великі поля, пов'язані з психологічними потребами, а також із соціально-культурними [Бугрій 2017, с. 143].

Перші з них розкриваються в подоланні страхів читача, про які ми згадували вище, також у компенсації безпорадності, яку автор пояснює бажанням читача задовольнити свою наївну цікавість, оскільки вона робить з нього «розслідувача», і в отриманні емоцій, що раніше не відчуваються, від прочитання нових інтригуючих справ. Соціально-культурні потреби полягають у пошуку інтелектуальних розваг, коли читач в одному творі може знайти розповіді про логічно сконструйовану справу з унікальними

характерами, живими діалогами та яскравою сюжетною динамікою. Крім того, детектив дає читачеві унікальну можливість спробувати застосувати практично свої здібності діалектичного мислення, нехай і в штучно створених умовах [Перенчук 2015, с.144].

Про читацьке сприйняття також міркує Л. П. Расевич, він припускає, що перед читачем не стоїть основної мети звернутися до детектива тільки з думкою про вирішення нових логічних завдань, розплутування інтелектуальних головоломок; для нього, насамперед, важливим є отримання естетичного задоволення від того , що йому розповідається. Читач детектива по-справжньому зацікавлений усіма подіями, що виникають у сюжеті, їх перипетіями. За словами автора, такий читач і є ідеальним для такого ж твору, якими тут виступають детективні оповідання про Шерлока Холмса [Расевич 2013, с. 67].

З цього випливає, що детектив є унікальним та самостійним жанром, що характеризується властивими лише йому особливостями форми та стилю. Він сформувався завдяки історичним та соціальним передумовам. Індустріалізація, масовість виробництв та урбанізація стали важелями його стрімкого поширення та закріплення за ним статусу літератури, що транслює злободенні явища дійсності, що наповнюють життя сучасного міста – характерного місця дії для класичного детективу англійської літератури. Унікальна структурна і сюжетна побудова детектива стає притягуючим для будь-якого читача, який виявляє інтерес до загадки та шляхів її вирішення. Жанр виділяється способами передачі атмосфери міського простору через особливості стилю оповідання – деталі, невеликі згадки та зауваження, що характеризують атмосферу місця, стан природи та людей, що живуть у ньому.

Таким чином, простір має першорядне значення в літературному творі як основний елемент у розвитку структурних компонентів художнього тексту. Кожен простір наповнений елементами-символами, які формують єдину систему просторових відносин. Ці елементи мають функцію

відтворюваності, оскільки здатні викликати сильний образ у свідомості читача. Їхня сукупність створює єдиний образ простору, всередині якого можуть співіснувати реальні та вигадані об'єкти, на тлі яких відбуваються події твору. Образ міста як єдина система просторових відносин несе у собі соціальні функції, оскільки він невід'ємно пов'язаний з життям людини і містить у собі обриси описуваного часу. Для літератури XIX століття характерна поява абсолютного нового жанру – детектива. Він об'єднав у собі риси, готичного, ньюгейтського та пригодницького романів, і набув нових, властивих тільки цьому жанру характеристик, серед яких нові герої в літературі, місце розвитку подій, відображення змін життя суспільства. Ці риси знайшли відображення у ньому у зв'язку з новим етапом розвитку Лондона, як головного індустріального міста минулого століття.

РОЗДІЛ 2
СПОСОБИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ МІСТА У РОЗПОВІДЯХ А. К. ДОЙЛА

Артур Конан Дойл по-справжньому захоплювався створенням літературних творів і зробив це своїм головним надбанням. Письменництвом він зайнявся завдяки творчості Е. По під час навчання у медичному університеті Единбурга. Спираючись на ідеї американського письменника, А. К. Дойл створив новий зразок творів, що на сьогоднішній день став класичним у жанрі детективу. Раніше невідомий образ унікального в своєму роді приватного детектива Шерлока Холмса і нове зображення злочинного світу зробили А. К. Дойла найвідомішим у світі письменником даного жанру.

Твори про Шерлока Холмса зіграли значну роль у творчій кар'єрі письменника. Перша повість «Етюд у багряних тонах» (“A Study in Scarlet”) вийшла у 1887 р., а потім протягом сорока років з'являлися нові очікувані публікою твори – остання збірка «Архів Шерлока Холмса» (The Case-Book of Sherlock Holmes”) був опублікований 1927 року. Проте впродовж цього часу письменникові набрид його герой через бажання займатися більш «серйозними» літературними творами, і вже в другому збірнику «Записки Шерлока Холмса» (“The Memoirs of Sherlock Holmes”, 1894 р.) А. К. Дойл вбиває його, дозволивши детективу скрушити головне зло і, здавалося б, завершити свою місію. Але публіка була настільки зачарована цими пригодами, що буквально зажадала від А. Дойла повернення улюбленого героя. Йому довелося це зробити, опублікувавши в 1901 р. «Собаку Баскервілей» (“The Hound of the Baskervilles”), повість, яка вважається найкращою з усіх творів, присвячених детективу Шерлоку Холмсу та Доктору Ватсону. Після приголомшливого успіху автор продовжував роботу над оповіданнями ще протягом 26 років. За цей час читач повною мірою перейнявся головними героями та їх пригодами. В нашому дослідження

особливу увагу приділено двадцяти трьом оповіданням з двох збірок А. К. Дойла: «Пригоди Шерлока Холмса» (“The Adventures of Sherlock Holmes”, 1892) і «Записки Шерлока Холмса» (“The Memoirs of Sherlock Holmes”, 1894).

Кожна з представлених вище збірок складається з оповідань, що мають досить чітко виражену схему оповідання. У зав'язці ми зустрічаємося з головними героями у квартирі на Бейкер Стріт, де ті знайомляться зі справою. Потім розповідь веде до місця злочину та всім необхідним локаціям для вивчення його деталей. Завершує розповідь аналіз отриманого матеріалу та розгадка злочину, що обґрунтовується в монолозі Холмса, який найчастіше відбувається також на Бейкер Стріт 221B. Такі умовно створені сюжетні рамки дозволяють творам одночасно залишатися передбачуваними та несподіваними для читача, де останнє виражене незвичайністю злочину.

Місто є одним із ключових елементів розповіді. На перший погляд може здатися, що А. К. Дойл не приділяє йому багато уваги, проте обриси та прояви міського простору присутні у кожному оповіданні обох збірників. Нами було виділено три основні складові образу міста, виражених у аналізованих текстах найбільш яскраво. Серед них явища природи, способи організації міського та заміського простору та соціальні відносини між городянами.

2.1 Природа у просторі детектива: місто та передмістя

У художній літературі образи природи та форми її подання у тексті різноманітні. Вона може бути міфологізована або бути уособленням душевного стану персонажів. Природа представляється як описи рослин чи тварин і широких просторів – пейзажів.

Традиційно в літературі вона служить тлом, у якому відбуваються

події, вона створює загальний настрій тексту.

Зображення картини природи найбільше властиво жанру роману, місцем дії якого зазвичай є заміські маєтки, села, сільські місцевості, де в їх описах зображення природи має неабияке значення. Однак і в інших жанрах її функції зберігаються незалежно від місця дії героїв.

У жанрі детективу, як згадувалося вище, події розгортаються і на тлі міського простору. Зображення міста як місця дії у ньому обумовлено причинами походження жанру та його сутністю. Він, як набагато складніший соціальний організм буде взаємодіяти з природою з урахуванням інших умов, заснованих на призначенні міста. Його інфраструктура зазвичай створюється з метою комфортного проживання мільйонів мешканців та їх переміщення містом, де будинки будуються близько один до одного з каменю та цегли, дороги викладаються також каменем або асфальтом, і тепер місцями, які є для мешканця міста єдиною можливістю контакту з природою, стають лише рідкісні парки чи сади.

Якщо ми знову звернемося до даних за рівнем приросту населення Лондона в XIX столітті, то справедливо зробимо висновок, що збільшення кількості його мешканців у п'ять разів у критичному порядку потребує відповідного збільшення кількості будинків, транспорту, вулиць тощо. Створення місць для дозвілля на відкритому повітрі в оточенні природи стає практично неможливим. Тому місто – це простір, де для природи місця немає, і А. К. Дойл дуже чітко показує, наскільки важким є їхнє співіснування.

У більшості оповідань ми зустрічаємося зі згадками Доктора Ватсона про пору року, з якого він починає розповідь про новий злочинний випадок:

“I had called upon my friend, Mr. Sherlock Holmes, one day in the autumn of last year” [Doyle 2023, p. 41]

“One summer night, a few months after my marriage” [Doyle 2018, p. 223]

“During the winter of that year and the early spring of 1891” [Doyle 2018, p. 394]

Уточнення автором пори року свідчить про фіксацію часу, який створює асоціативний образ того, як би могло виглядати місто у певний сезон. Більше того, це одна з небагатьох можливостей Конан Дойла показати нам участь природи у житті городянина, вона ніби обмежується лише єдиним фактом, про який і каже автор.

У ході сюжету А. К. Дойл побіжно згадує про те, як стан погоди описується героями, це може бути душний дощовий день [Doyle 2023, p.258], або вітряний темний вечір, в обстановці якого герої намагаються дізнатися про подробиці справи. Вітер у місті може наздоганяти героїв на відкритій місцевості і лише посилювати стан погоди, тоді у них виникає бажання якнайшвидше втекти від стихії [Doyle 2023, p. 138]. В іншому прикладі вона представляється як легкий вітерець, який створює зворотну реакцію героїв, вони вирішують вийти з квартири після дощу і прогулятися на свіжому повітрі [Doyle 2018, p. 162].

У тексті також описується туман, який найчастіше асоціюється у читача із Лондоном. Його присутність ми часто спостерігаємо в оповіданнях, в очах автора він виглядає як завіса, яка огортає місто:

“The sun was shining with a subdued brightness through the dim veil which hangs over the great city” [Doyle 2018, p. 171]

Це стає постійним супутником міського життя, через сірість і тьмяність туману місто знаходить відповідні фарби, і навіть сонце, як природне явище дня, лише напівсили здатне висвітлити його вулиці. Подібні природні явища стають типовими для Лондона в оповіданнях:

“A thick fog rolled down between the lines of dun-coloured London” [Doyle 2023, p. 93]

“*It was a foggy, cloudy night, and the lamps were just being lit as we paced up and down in front of Briony Lodge, waiting for our chance*” [Doyle 2018, p. 63].

“A dense drizzly fog lay low upon the great city. Mud-colored clouds drooped sadly over the muddy streets” [Doyle 2018, p. 67].

Тут туман символізує неясність та прихованість правди, яку належить розкрити Холмсу.

Автор регулярно підкреслює фарби, що наповнюють міський простір. Лондон для нього в звичному своєму обличчі асоціюється з бляклим, нудним містом:

"The dull neutral-tinted London street" [Doyle 2018, p. 82]

Місто стає майже живим персонажем, що ховає таємниці та небезпеки в тіні своїх будівель.

Подібні описи зустрічаються під час шляху героїв до житлових районів міста, де немає бурхливого життя, великих точок скупчення людей. Вони залишаються нічим не примітними, сірими, монотонними, тут немає місця для яскравих подій, а кольори будинків виступають як тло для тих людей, які їх населяють. Для них немає необхідності щось міняти в фарбах міста, оскільки вони просто не помічають їх у метушні Лондона, і лише через зауваження Доктора Ватсона, одного з нещодавно прибулих жителів, ми можемо розглянути тьмяні відтінки міста і усвідомити, що серед його сірості та туману існує злочинний світ.

А. К. Дойл за допомогою відтінків передає читачеві настрій щоденного міста. Так, зимовий морозний ранок описується через сприйняття Ватсона:

"It was a bright, crisp February morning, and the snow of the day before still lay deep upon the ground, shimmering brightly in the wintry sun" [Doyle 2023, p. 54]

Сніг, що випав за ніч, додає яскравості місту, у світлі сонця, в його відображенні від білого снігу вулиці Лондона наповнюються світлом, переливами, ознаки природи охоплюють околиці Бейкер Стріт, демонструючи свою красу і надаючи нейтрально пофарбованій вулиці блиск і яскравість. Проте активне міське життя змінює фарби:

"Down the centre of Baker Street it had been ploughed into a brown crumbly band by the traffic" [Doyle 2018, p. 74]

Автор чисте природне явище вводить у міський ритм життя. Тут натовпи

людей та транспорту, які утворюють швидкий рух, перемішуючи білий сніг із брудом, тим самим створюючи місиво на дорогах. Герой, бачичи те, що відбувається на дорозі, вирішує самостійно пройти до будинку Шерлока Холмса, оскільки таксі дуже повільно пересувалися через сніг [Doyle 2018, p. 55].

Ватсон не наважується на звичну для нього поїздку, бо в цей день природа зіткнулася зі стихією міського життя, і тепер їхнє протистояння спричинило скрутне пересування. Ватсон вирішує піти пішки дорогою вздовж проїжджої частини. Там уже працювали двірники та розчищали тротуар, відтінок якого автор знову визначає: "*grey pavement*" [Doyle 2023, p. 39].

Крізь білосніжний ранок проясняється своєрідна колірна характеристика Лондона. Сірий, немов характерний колір міста, точно як і коричневий, показують, наскільки швидко звичний колір міста прагне відновити свою кольорову гаму. Лондон пригнічує природу, витісняє її, підкоряє своїм законам життя, і кожен його мешканець намагається уникнути зіткнення з ним, намагається усунути ознаки природи для того, щоб теми його життя не знижувалися.

Жанр детектива в силу своєї динамічної розповіді не дозволяє багато писати про природу, але там, де вона ще зберігає свій незайманий образ і привабливість, автор все ж таки звертає на неї частку своєї уваги, і уваги читачів. Розслідуючи злочини, героям нерідко доводиться виїжджати до передмістя для ознайомлення з деталями справи або для пошуку доказів.

Так і в «Бериловій діадемі» ("*The Adventure of the Beryl Coronet*", 1892 р.), Шерлок та його помічник прямують у Стретем (*Streatham*) – район південної частини міста, де після приїзду перед ними постає скромна резиденція багатого фінансиста. Будинок клієнта Холмса, як типова будівля заміського світу, оточена природою, тут усі її прояви можуть бути у своєму істинному, первісному вигляді:

"On the right side was a small woode n thicket, which led into a narrow path between two neat hedges" [Doyle 2023, p. 72]

"A double carriage-sweep, with a snow-clad lawn, stretched down in front to two large iron gates" [Doyle 2023, p. 77]

На території ділянки герої зустрічають лісову хащу, живоплоти, вони розташовуються вздовж стежок, якими ходять мешканці резиденції від однієї

будівлі до іншої. Зауважимо, що пішохідна дорога у центрі міста, як було представлено вище, не супроводжує героїв жодними деревами чи садами, увага Ватсона була звернена лише на засніжені дороги, які активно розчищали чи змішували із брудом.

В останньому прикладі автор знову звертається до снігу, представляючи нам картину засніженої ділянки. Його кількість була дійсно великою, оскільки під час перебування героїв у резиденції, після огляду ділянки, Холмс повертався до будинку з снігом, що прилипнув до ніг.

"Returned Holmes, going back to the mat to knock the snow from his shoes" [Doyle 2018, p. 74]

Подібні прояви природи за містом справляють враження цноти, тиші та відсутності руху. Перед читачем постає образ простору, в якому життя йде набагато повільніше, вона не така швидкоплинна, а природа співіснує тут з людиною на рівних, і ніхто не намагається перевершити її, як ми могли спостерігати це в центрі міста.

Простежуючи описи природи міста та віддалених районів, справедливо звернути увагу, як відрізняється сприйняття природи автором у двох місцях. Коли герої наближаються до передмістя чи сільської місцевості, автор завжди згадує пейзаж: "*Air and scenery perfect"* [Doyle 2023, p. 108], а також повітря, яким приємно дихати, тоді як повітря в Лондоні було задушливим, як ми бачили в прикладі, згаданому вище. Також автор обов'язково описує знамениті місця в Англії, якщо герої проїжджають їх у шляху до місця призначення, які являють собою пишність природи в країні. Він зображує їх таким чином, що вони створюють відчуття абсолютної краси та свободи, простору: "*beautiful Stroud Valley*", "*the broad gleaming Severn*" [Doyle 2023, p. 121]. Для порівняння, річку, що протікає повз райони нетрів міста, автор представляє брудною, вона не викликає захоплення: "*the murky river flowing sluggishly*" [Doyle 2023, p. 186]. Крім того, кожен приїзд Холмса та Ватсона в провінційне містечко супроводжується описами, які щодо Лондона ми навряд чи зможемо знайти: "*the pretty little country-town of Ross*" [Doyle 2023,

p. 121]. Лише одного разу герої, прогулюючись весняним парком поряд з їхнім будинком, звертають свою увагу на дерева, що розпускаються:

"The first faint shoots of green were breaking out upon the elms, and the sticky spear-heads of the chestnuts were just beginning to burst into their five-fold leaves"[Doyle 2018, p. 48]

Проте дерева, які зображує автор, описуються лише з погляду їх природних характеристик, краса цього весняного явища залишається поза увагою героїв.

В наступному прикладі природа допомагає збудувати атмосферу небезпеки: "*The copper beeches, which stood around the house, were all of them twisted and bent by storm and frost to a strange and fantastic shape*". Використання таких епітетів дерев як "*twisted*" і "*fantastic*" додає відчуття незвичності, підкреслюючи небезпеку, з якою герої можуть зіткнутися.

Можна припустити, що у створенні атмосфери міста автор висловив своє ставлення до нього. Відомо, що за своє життя А.К. Дойл жив у Лондоні лише кілька місяців на початку 1891 р., а його передмістях (Південний Норвуд (South Norwood), потім Суррей (Surrey)) – чотири роки.

Причини, через які А. К. Дойл так швидко залишив Лондон, пов'язані зі станом здоров'я письменника [Anderson 2009, p. 56]. Здається дивним, що письменник прожив так мало у місті, про яке писав так багато. Однак на ці чотири роки припадає найпродуктивніший і найуспішніший етап його творчості.

З цього випливає, що головні акценти, які розставляє автор в описах природи, пов'язані з колірними характеристиками явищ, що описуються. Кольори, в які А. К. Дойл забарвлює Лондон, сприяють сприйняттю міста, як місця, повного руху, метушні та сутінку. Центр Лондона залишається непроглядним на відміну передмістя, опис якого підкреслює їх явні відмінності у способі життя населення та організації простору в цілому. Подібні розмежування також свідчать про неоднозначне ставлення автора до простору міста, оскільки ми розмежовуємо характер передачі явищ природи

двох різних просторів.

2.2 Образ міста та його організація: топоніми, архітектура, транспорт

Поєднання реальних і вигаданих об'єктів дозволяє надати образу найбільшої барвистості, зробити його зрозумілим для читача, що сприяє сприйняттю простору як єдиного образу. Так, у всіх оповіданнях А. К. Дойла регулярно зустрічаються об'єкти міста, коли герої перебувають у процесі пересування містом. Найпоширенішими топонімами у творах стають назви вулиць: Оксфорд Стріт (*Oxford Street*), Чарінг-Крос (*Charing Cross*), Шафтсбері Авеню (*The Shaftesbury Avenue*), Фліт Стріт (*Fleet Street*), Тоттенхем Корт Роуд (*Totenham Court Road*), Пол Мол (*Pall Mall*) [Doyle 2018; Doyle 2023]. Шість із шести наведених нами назв говорять про вулиці, що територіально знаходяться в Сіті, тобто в самому центрі Лондона, або близько до нього. Це вулиці, якими переміщуються Ватсон і Холмс. Якщо ж мова заходить про вулиці менш відомих районів, або, наприклад, передмістя, то назва автором опускається. Так, слідуючи до місця події в Норбері в оповіданні «Жовте обличчя» (“*The adventure of the Yellow Face*”, 1894), Ватсон описує лише якісні характеристики дороги без згадки назви [Doyle 2018, p. 63].

Назви центральних вулиць Лондона використовується автором з відомою метою – повне формування образу міста. Такі вулиці, як, наприклад, Оксфорд Стріт, яка неодноразово трапляється в текстах [Doyle 2023, p. 66, 32; Doyle 2018, p. 80, 33, 46], особливо відомі потенційному читачеві. Також справедливо відзначити додаткову причину подібного вибору письменника – як відомо, А. К. Дойл недовгий час жив у Лондоні, відповідно і самому автору тільки центр міста був найбільш знайомий, тому простіше у виконанні виявилося детальне зображення Сіті та наближених районів. Включення

топонімів у розповідь найчастіше зустрічається, коли герої кудись тримають шлях:

“We started off through Charing Cross and up the Shaftesbury Avenue. We had come out upon Oxford Street and I had ventured some remark as to this being a roundabout way to Kensington” [Doyle 2018, p. 13]

Вулиця тут – знак переміщення героя у просторі. Велика кількість назв створює динамічність у розповіді. Навіть у описі повільної прогулянки автор обов'язково вживає назви вулиць, оскільки постійний рух, з допомогою якого створюється динаміка жанру, символізує і життя. Це дозволяє не відпускати увагу зацікавленого читача, оскільки йому надається можливість стежити за переміщенням персонажів, він вивчає Лондон з героями.

Тим не менш, слідуючи маршрутами Шерлока Холмса, на його шляху зустрічаються поєднання назв реальних вулиць з вигаданими, справжніми об'єктами міського життя з придуманими автором. Наприклад, найвідоміша адреса всього циклу оповідань – Бейкер Стріт 221 б, на момент його публікації не існувала насправді. Нумерація будинків Бейкер Стріт на 90-ті роки XIX століття обмежувалася числом трохи менше ніж сто. Лише завдяки популярності цієї адреси пізніше вулицю продовжили, і в будинку за цією адресою відкрився музей Шерлока Холмса, який існує в даний час. Але А. К. Дойл дає докладний опис квартири Холмса: “*The sitting-room, with its armchairs, cluttered with test tubes and scientific instruments*” [Doyle 2023, p. 12].

Говорячи про вигадані будівлі, заклади міста, ми наведемо як приклад, приватний клуб «Діоген» (“*The Diogenes” club*) [Doyle 2018, p. 34], постійним відвідувачем якого був брат Шерлока Холмса. Цьому місцю була приділена достатня увага в оповіданні «Випадок з перекладачем» (*“The Adventure of the Greek Interpreter”*, 1894 р.), головні герої також відвідували його. За словами автора, неіснуючий клуб розташовувався на вулиці Уайтхолл (*Whitehall*), неподалік від Пол Мол. Місце створено автором для того, щоб підкреслити особливості характеру персонажа, більше того, є припущення, що образу

«Діогена» став прототипом приватний клубу Реформ *(“The Reform” club*), членом якого був сам А. Дойл [Бєлоусов 2022, с. 152]. Також слід зауважити, що реальний клуб розташовувався практично в тому ж місці, де і вигаданий, що також може доводити достовірність цього припущення. Так, ми розуміємо, що автор використовував назви тих місць, переважно з якими сам був знайомий.

Інший значущий вигаданий об’єкт — це Пондічеррі Лодж, представлений у романі “*The Sign of the Four”*. Маєток зображено як темне, похмуре та ізольоване місце, яке значною мірою сприяє створенню атмосфери страху та напруги. А. К. Дойл описує його так: “*The house stood in its own grounds, and was girt round with a high brick wall topped with broken glass*” [Doyle 2023, p. 59]. Вигадана атмосфера ізоляції та закритості, створена описом цієї локації, посилює почуття небезпеки та підкреслює загадковість подій, які відбуваються у Пондічеррі Лодж.

Реальним архітектурним об'єктам також є місце в оповіданні, це вокзали міста: Ватерло (*Waterloo*) [Doyle 2018, p. 124] та Паддінгтон (*Paddington*) [Doyle 2018, p. 107]. Однак зовнішній чи внутрішній вигляд об'єктів жодним чином не описується. Вони є лише відправною точкою переміщення героїв у віддалені райони міста. Подібне призначення ми зустрічаємо в наступному прикладі, де вживання назви реально існуючої церкви Сент-Сейв'єр (*St.Saviour's*) в оповіданні «Встановлення особистості» (“*The case of identity*”, 1891 р.) також не супроводжується будь-якими коментарями про її вигляд або про атмосферу всередині будівлі. Церква згадується, як місце, в якому мали зв'язати себе узами шлюбу герої оповідання. В даному випадку використання її назви замість, наприклад, адреси розташування, служить акцентом уваги на специфіці будівлі, як на місці-символі утворення нового для героїв соціального інституту – сім'ї. Однак у цій справі формування нової одиниці суспільства так і не відбулося.

Скотланд Ярд (*Scotland Yard*) – одна з найзнаменитіших реальних будівель у творах. Це штаб-квартира столичної поліції Лондона. Першу

згадку про неї ми зустрічаємо в оповіданні «Союз рудих» (“*The Read-Headed League*”, 1891 р.), коли Шерлок Холмс закликає детективів і співробітників поліції звідти до допомоги у запобіганні грабування, що готується. У матеріалах дослідження будь-яких характеристик про зовнішній вигляд будівлі нами виявлено не було. У оповіданні назва штаб-квартири використовується як символ правосуддя та доброчесності, як знак існування місця, втілює у собі контроль за злочинним світом Лондона. І навіть професійний у своїй справі Шерлок Холмс, так чи інакше співпрацює з поліцією, оскільки саме співробітники Скотланд Ярду здійснюють покарання злочинців:

“We shall go down to Scotland Yard at once as a preliminary to starting for Eyford” [Doyle 2023, p. 14]

У формуванні атмосфери міського простору визначальними ознаками стають описи будинків, відмінністю яких знову є їх колірна гамма. Так, тільки герої згортають із великих проспектів і вулиць, автор описує будинки, що їм зустрічаються: “*sombre, flatfaced houses*” [Doyle 2023, p. 27], похмурий вигляд нічим не примітних будівель стає немов візитною карткою міста: “*dun-coloured houses*” [Doyle 2023, p. 33], відтінки яких стрімко наближаються до чорного. Навіть яскравий за своєю природою жовтий колір у наступному прикладі втрачає свою «легкість». Світло з вікон, що зазвичай представляється нами, як яскравий вогник на тлі вечірнього міста, в Лондоні створює містичну атмосферу місця злочину:

“The opposing windows loomed like dark, shapeless blurs through the heavy yellow wreaths” [Doyle 2023, p. 33]

Для виявлення відмінних рис кольорової гами Лондона, наведемо приклад того, яким відтінком А. К. Дойл забарвлює будинок одного з клієнтів Холмса, що знаходиться в районі Стретем:

“*Fairbank was a good-sized square house of white stone*” [Doyle 2023, p. 32]

Колір, який виділяє автор – білий, викликає в читача образи, які

відрізняються від тих, що виникають у його свідомості після опису будинків вулиць Лондона. У цьому прикладі білий камінь створює асоціації з статком, величчю та добробутом. Автор звертає увагу на його розмір, це також створює враження простору та свободи. У свою чергу, вулиці та будинки міста протиставляються влаштуванню заміського життя, велика кількість бідних, тісних, щільно прибудованих один до одного будинків викликає у героїв лише одне враження: *a zigzag of slums* [Doyle 2023, p. 33]. Подібний опис зображує Лондон як заплутаний клубок районів міста з щільною забудовою, в якому немає свободи, немає місця благополуччю, і відповідна гама тільки більшою мірою це підкреслює.

Зовнішність Лондона, порівнювана лабіринтом, передбачає розгляд міста, як місця, повного таємниць, розгадати які буває дуже непросто. Ці загадки ховаються в місцях, прихованих від активного міського життя; в потоці щохвилинних подій, що рухаються, злочинцеві неважко виявитися непоміченим. Цей кругообіг Ватсон і Холмс називають калейдоскопом життя, коли неквапливо ходять вулицями Сіті [Doyle 2018, p. 62]. Для тих жителів, які є частинами цього калейдоскопа, стрімкий рух здається абсолютно нормальним ритмом. Так, в оповіданні «Союз рудих» під час розслідування Ватсон і Холмс прямують містом, і Ватсон звертає увагу на жваву вулицю:

"*It was one of the main arteries which conveyed the traffic of the City to the north and west*" [Doyle 2018, p. 63]

Автор називає її артерією, яка несе рух через центр міста. Посеред дороги рясніє інтенсивне життя, яка втілює багатство та благополуччя:

"*The roadway was blocked with the immense stream of commerce flowing in a double tide inward and outward, while the footpaths were black with the hurrying swarm of pedestrians. It was difficult to realize as we looked at the line of fine shops and stately business premises that they really abutted on the other side upon the faded and stagnant square which we had just quitted*" [Doyle 2018, p. 63–64]

А. К. Дойл акцентує увагу читача на кольорі пішохідних доріг, знову вони звернені у темний, у цьому прикладі навіть чорний колір, який підкреслює хаотичне переміщення «рою» пішоходів у різні боки від одного магазину до іншого. Автор називає їх прекрасними, а поруч із ними розташовуються величні ділові приміщення, загострюючи особливу увагу на височину цих місць. Відтіняючи цю оригінальну атмосферу, наведемо ще один приклад з оповідання «Людина з розсіченою губою» про «огидний провулок», опис якого містить ті ж кольорові характеристики та об'єкти:

"*Between a slop-shop and a gin-shop, approached by a steep flight of steps leading down to a black gap like the mouth of a cave, I found the den of which I was in search*" [Doyle 2023, p. 180]

Той же чорний колір тепер стає не ознакою жвавого міста, а кольором, що характеризує неживе місце, яке автор порівнює з печерою. Місцем пошуку Ватсона в тому провулку було кубло.

Також справедливо відзначити, як А. К. Дойл характеризує магазини нетрів: "*a slop-shop*" та "*a gin-shop*" – це місця торгівлі алкоголем та дешевим одягом, які доповнюють атмосферу неблагополуччя району.

Повертаючись до оповідання «Союз рудих», слід зазначити, що образ живої міської торгової вулиці відтворено автором для того, щоб підкреслити особливості іншого місця – скверу, що знаходиться за рогом. Він представлений як блідий і застійний кут. Зупинившись у цій точці, Ватсон бачить, як нескінченний рух раптом переривається тут, і він спостерігає зворотний бік міста, який не охоплений загальною динамікою, він ніби залучений в це життя, але загострює погляд читача на тому, яким ще Лондон може бути, і як він стає центром зосередження злочинності:

"*It was a poky, little, shabby -genteel place, where four lines of dingy two -storied brick houses looked out into a small railed -in enclosure, where a lawn of weedy grass and a few clumps of faded laurel bushes made a hard fight against a smoke-laden and uncongenial atmosphere*" [Doyle 2018, p. 62]

Так існує більшість жителів Лондона: тісне, убоге житло, яке явно

потребує реконструкцій. Тут навіть ознаки природи, про які ми говорили раніше, не здатні співіснувати з непривітною атмосферою. Все в цьому сквері наводить нас на думку, що саме у таких місцях зосереджена головна злочинність у місті. Вона знаходиться за рогом від пристойного світу і так і намагається втрутитись у нього, піти проти стрімкої течії міста.

Биття життя Лондона, що відбивається через бадьорий рух, в очах автора постає як нова норма існування міста, що активно розвивається. Найчастіше у подібних описах ми зустрічаємо таку характеристику:

"There was no one in Charles Street, but a great traffic was going on, as usual, in Whitehall, at the extremity" [Doyle 2023, p. 45]

"*Traffic*" – слово, що визначає природу Лондона. Воно містить в собі натовпи людей, пішоходів, пасажирів, транспорт, що заполонив дороги, поїзди, метро, що переправляють людей до центру міста та до його периферії. Кожному з цих елементів відведено особливе місце у детективі. Через ці деталі стає зрозумілою природа міського життя, вони зустрічаються на кожному кроці, вони завжди перебувають у динаміці. Крім описаних вище прикладів, також додаймо образ ринку, про який йдеться в «Блакитному карбункулі» ("*The adventure of the Blue Carbuncle*", 1892). Ринок Ковент-Гарден (*Covent Garden Market*), місце, що розташоване поруч із нетрами, стоїть поблизу щільно заселених районів, тому навіть у пізній час, що наближається до ночі, там можна зустріти купки покупців:

"*Striding through the scattered knots of people who lounged round the flaring stalls, my companion speedily overtook the little man and touched him upon the shoulder*" [Doyle 2023, p. 38]

Знову розсіяно бродять групи, що заважають знайти когось у натовпі, тому Шерлоку доводиться швидко наздоганяти потрібну йому людину, щоб він не розчинився серед людей, що тиняються. Як і в більш ранньому прикладі з широкою дорогою, повною прекрасних магазинчиків («Союз рудих»), ринок також стає точкою скупчення людей; жителями Лондона ніби утворюється наплив на місця, що відбивають новий побут капіталістичного

промислового міста, саме вони стають об'єктами підвищеного інтересу городян.

Розглянемо наступну ситуацію, де жертва злочину у спробах наздогнати злодія разом із поліцейським вибігають на вулицю:

"*With the policeman we both hurried down, but only to find the street full of traffic, many people coming and going, but all only too eager to get to a place of safety upon so wet a night. There was no lounger who could tell us who had passed*" [Doyle 2018, p. 46]

Прохання про допомогу героя залишаються без відповіді, ніхто не помітив і не прагнув помітити злочинця, що злився з натовпом, що активно рухається. Події, в яких опиняється герой, нікого не цікавлять, інші люди, що йдуть вулицею в даний момент, емоційно відокремлені пішоходи, у русі вони не звертають уваги на жодну деталь, що їх оточує, крім дощу, від якого вони й прагнуть сховатися. Така людина не стане залученою до чужих справ, тому єдиний помічник героя у цьому випадку – співробітник поліції, як символ єдиного соціального інституту, зацікавленого в безпеці громадянина.

Ще один елемент міського простору, що символізує рух, це транспорт, у разі детектива А. К. Дойла, громадський. У цьому контексті він використовується як засіб переміщення від однієї точки до іншої – від місця безпеки до місця злочину та навпаки. Також він зустрічається в оповіданнях як транзитний засіб пересування, який потім змінюється новим. Таким чином, герої мають можливість скоротити час у дорозі до пункту призначення:

"*When your round is a short one you walk, and when it is a long one you use a hansom*" [Doyle 2018, p. 26]

Найбільш популярний засіб пересування героїв – кеб "*bustling me rapidly into the cab*" [Doyle 2018, p. 33], і повозка "*hurried me into a carriage"* [Doyle 2023, p. 31]. Часте користування транспортом у творах пояснює його значну роль у функціонуванні Лондона. Ми зважаємо на специфіку часу, коли до кінця XIX століття англійці пристосовувалися до нових

транспортних засобів. Якщо у детективі розкриття справи вимагає далекого прямування, то герої користуються поїздами. Декілька разів ми бачимо, як Ватсон їздить містом на метро. Велика кількість транспорту доповнює образ міста, він стає невід'ємною частиною тогочасного Лондона, його використання дозволяє зберігати динаміку розповіді і підтримувати у свідомості читачів цілісне уявлення про життя городян.

Узагальнюючи, можна сказати, що міський простір детективу насичений дрібними деталями, органічно вписаними в оповідання: житлові будинки, юрби людей, вулиці, таксі, поїзди, площі, магазини та багато іншого. Їхня наявність у детективі обумовлена необхідністю підтримки динаміки оповідання, оскільки кожна з цих деталей характеризує місто як простір зі швидким ритмом життя. Поєднуючи об'єкти реального Лондона з вигадкою, А. К. Дойл надає їм нові обриси і смисли.

Особливу функцію та емоційне навантаження у створенні образу міста набувають кольорові епітети. З їхньою допомогою атмосфера міста надає певного емоційного забарвлення для всього твору в жанрі детектива. Відтінки наповнюють образ, роблять його більш чітким та сприйнятливим для читача. Це повною мірою занурює їх у обстановку, що оточує героїв, і посилює зацікавленість читача цим твором.

2.3 Соціальний образ міста у детективі: злочин та поліція

Як згадувалося вище, Ю. М. Лотман визнає за простором моделюючу роль для всіх сюжетних поворотів твору [Lotman]. Отже, простір впливає на вибір персонажів, їх характеристики і дії. Особливістю Лондона кінця XIX століття була його густонаселеність, а населення міста відрізнялося значною строкатістю свого етнічного складу. Різні його представники стають героями в розповідях про Шерлока Холмса:

"*The record of the Tarleton murders, and the case of Vamberry, the wine merchant, and the adventure of the old Russian woman, and the singular affair of the aluminum crutch, as well as a full account of Ricoletti of the clubfoot, and his abominable wife*" [Doyle 2018, p. 155]

"London, that great cesspool into which all the loungers and idlers of the Empire are irresistibly drained"[Doyle 2018, p. 78]

Конан Дойл за допомогою діалогів та описів підкреслює розшарування суспільства: "*It is a city of strange contrasts, Watson: opulence and squalor, refinement and barbarity walk side by side, so close that a single step can carry one from light into darkness*" [Doyle 2023, p. 29].

Це висловлювання Холмса підкреслює соціальні та економічні контрасти, які пронизують Лондон.

Лондон став простором, що об'єднав людей з різним минулим та майбутнім. Це показують описи справ, у яких колись брав участь Холмс. Кожен його мешканець так чи інакше виявляється залученим до подій міста.

Злочин – процес, довкола якого зав'язаний детектив. Він розглядає злочин з погляду нової ідеї, яка відрізняється від творів більш ранніх періодів, про які йшлося вище. Так, готичний роман, основу якого складає таємниця, жах, містика, також будується навколо злочину, проте, як жанр літератури романтизму, готичний роман стає відбитком властивих цій епосі рис – унікальності подій чи героїв, гіперболізації. Це проявляється у самому злочині, де він стає винятковою подією у сюжеті, він супроводжується містичними явищами. Злочин у готичному романі стає уособленням зла людства, найчастіше унікального у своєму роді, воно видається, як щось велично жахливе.

На відміну від готичного роману, злочин у детективному творі фактично розчиняється в потоці міського життя: про нього пишуть у газетах ("*Silver Blaze*", 1892 р.), "П'ять зернят апельсина" ("*The Five Orange Pips*", 1891 р.), але не більше. Розглянути його детальніше ми здатні лише через опис місця злочину, взаємодію детектива з жертвами, із самим злочинцем.

Але загалом для цього простору воно виявляється предметом повсякденності, і водночас об'єктом особливої цікавості читача.

Злочин у жанрі детективу, це явище, в якому беруть участь дві сторони – злочинець та жертва. Кожну з них до цього процесу наводять певні обставини, які створюють мотив злочину. Моделюючу роль, вочевидь, має злочинець, відповідно ми виділяємо найпоширеніші мотиви з його боку.

Багато хто з героїв оповідань про Шерлока Холмса – приїжджі з різних куточків світу. У Лондон їх наводять різні цілі – спроба знайти способи заробітку чи розчинитись у натовпі та залишитися тут непоміченим. Як жителі колоніальної імперії, англійці часто мали минуле, пов'язане з роботами на її територіях, як, наприклад, герой оповідання «Глорія Скотт» (“*The Gloria Scott*”, 1894 р.), ховається у Лондоні. Джеймс Армітедж у місті намагається приховати вчинки минулого, колись він став учасником бунту на судні, яке везло ув'язнених на каторгу до Австралії. Один з членів екіпажу, що вижили, через багато років знаходить героя з метою шантажу і вимагання грошей. Удар від його дій виявився для Армітеджа смертельним.

Мотив переслідування за минулі та справжні помилки простежується і в інших текстах. Так сім'я Опеншоу стала жертвою терористичної групи з Америки в оповіданні “*The Five Orange Pips”*. Один із членів сім'ї колись перебував у цій групі і після втік до Англії, забравши важливі документи. Настільки потужна сила стала переслідувати членів сім'ї, що кожний з них відчував справжній жах від отримання «передсмертного» листа з попередженням у вигляді зернят апельсину. Наскільки б старанно вони не намагалися втекти від своєї долі, смерть все одно наздоганяла їх таємничими діями переслідувачів, які прагнули забрати майно, що належало їм раніше. Учасників злочинів можуть пов'язувати різні відносини.

Справи, у яких бере участь Шерлок Холмс, часто пов'язані з проблемами між членами сімей. Причини, через які А. К. Дойл створює злочини, що розгортаються в сім'ях, криються в особливостях походження жанру детектива, про які згадувалося раніше. Тому історії часто

розповідають також і про членів сімей.

Для визначення головної причини розколу сімейних зв'язків звернімося до розповідей «Мідні буки» (“*The Adventure of the Copper Beeches*”, 1892 р.), «Строката стрічка» (“*The adventure of the Speckled Band*”, 1892 р.) і «Випадок з Перекладачем» (*“The Adventure of the Greek Interpreter”*). У цих історіях злочини відбуваються у родинному колі, нами виділено основний мотив, який рухає зловмисниками – гроші.

Як показує автор, жага до спадщини, влади, майна в наступних випадках перевершує цінності, які традиційно стоять на чолі сімейних відносин – любов, щастя, підтримку. Так, ними нехтує герой оповідання «Мідні буки», заточуючи дочку в крихітній кімнаті, щоб та не вийшла заміж, і спадок не залишив сім'ю. Герой оповідання «Строката Стрічка» намагається скористатися «зброєю» одного зі своїх вихованців – отруйної змії, і вбити двох дочок, щоби все майно перейшло до нього.

Події останньої розповіді «Випадок з перекладачем» оповідають про персонажа, який катував брата своєї коханої з метою отримання спадщини.

А. К. Дойл чимале значення приділяє діловим відносинам у місті. У оповіданнях «Палець інженера» (“*The Adventure of the Engineer's Thumb*”, 1892 р.) та «Союз рудих» герої вирушають у місце їхньої майбутньої «пастки» з метою заробити. Як скромні робітники (власник позичкової каси та інженер – гідравлік), вони погоджуються на пропозиції злочинців, незважаючи на дивні умови роботи. У результаті інженер-гідравлік мало не позбавляється свого життя, оскільки на замовлення його запросили джентльмени, які займаються фальсифікацією грошей, і в момент розгадки героєм їх задумів, злочинці вирішують позбутися його за допомогою преса, який той і приїхав лагодити.

Герой другого оповідання виявляється перешкодою для злочинців, які готували пограбування міського банку. Через будинок власника каси вони прокопали підземний хід до місця призначення, тому героєві було запропоновано роботу в якійсь компанії під назвою «Союз рудих» із

сумнівними умовами, але пристойним заробітком. Так, злочинцям вдавалося щодня «виводити» героя з дому та від самого місця злочину.

Як результат ми спостерігаємо складно переплетені нитки між людьми всіх поданих нами оповідань, які внаслідок різних причин наводять їх у кримінальний світ міста. У межах цього простору розвиваються відносини між закоханими, родичами, колегами, друзями.

Мотивом зіткнення людей незалежно від їх матеріального чи соціального стану будуть гроші, оскільки кожен із розглянутих нами випадків доводить це твердження. Це призводить до ідеї розуміння грошей, як головного, правлячого ресурсу серед усіх сфер життя Лондона.

Поліція в детективі А. К. Дойла грає важливу роль. Включення їх у розповідь пояснюється зростаючим значенням даного соціального інституту в реальному Лондоні. До початку роботи над оповіданнями цей соціальний інститут існував в Англії вже близько п'ятдесяти років (заснований в 1829 р.). Виникнення поліції в Лондоні провокували шантажисти, здирники та інші злочинці, захистом від яких раніше займалися самі городяни. З часом з'являлися приватні охоронці, детективи, і ними могли стати будь-які бажаючі. Після особливо тяжких дій злочинців у 20-ті роки XIX століття уряд серйозно був стурбований заворушеннями на вулицях міста. Тому було ухвалено рішення заснувати поліцію як патрульно – постову службу Лондона [Duncan].

На момент написання творів про Шерлока Холмса поліція була головною «охороною» міста. Приватний детектив А. К. Дойла фактично виконував ту саму функцію. У процесі розслідування вони нерідко зустрічаються на місці злочинів та пошуку доказів. Однак кожна зустріч зображується автором як спосіб протиставити методи розслідування кожної з них. І, оскільки детектив в абсолютній більшості справ виявляється найбільш успішним, А. К. Дойл ставить перед читачем питання про надійність поліції як інституту охорони Лондона. Письменник демонструє це через недовірливе ставлення Шерлока Холмса до діяльності поліцейських:

"*Holmes, the Scotland Yard Jack -in-office!*" [Doyle 2023, p. 65]

"*Fancy his having the insolence to confound me with the official detective force!*" [Doyle 2023, p. 66]

Відповідь на питання про зображення двох «інструментів» урегулювання соціального життя Лондона ми знаходимо в кількох причинах:

По-перше, жанр детектива відображає проблеми у житті реального суспільства. Читач із великою цікавістю стежить за розслідуванням справ, за переміщеннями героїв вулицями міста, про які він знає, які колись особисто бачив. Так само він спостерігає за діями співробітників Скотленд Ярда, яких потенційний читач оповідань А. К. Дойла, напевно, зустрічав у своєму житті.

По-друге, образ поліцейських контрастує з образом детектива і підкреслює перевагу останнього. На тлі посередніх домислів поліцейських про справу, дії та думки приватного детектива роблять його по-справжньому унікальним героєм та справжнім професіоналом своєї справи:

"*The authorities are excellent at amassing facts, though they do not always use them to advantage*" [Doyle 2018, p. 53]

Коментуючи останню причину, варто згадати, що Шерлок займається лише справді унікальними справами, а це означає, що з тією великою кількістю злочинів, що скоюються в Лондоні, поліція може впоратися самостійно. Однак, іноді автор зображує їхню співпрацю, переконуючи читача в тому, що ці два органи, що борються за справедливість в одному місті, визнають діяльність один одного:

"*We thought that perhaps you would care to step across, Mr. Holmes*" [Doyle 2018, p. 54]

Якщо пряме завдання Шерлока – з'ясувати, хто злочинець, то карати його та вирішувати долю може лише поліція:

"*It is not for me to judge you" said Holmes*" [Doyle 2023, p. 145]

Тому щоразу, розібравшись у всіх переплетеннях справи, вивівши порушника на чисту воду, Холмс звертався до інспекторів для затримання злочинця, приводячи їх до місця події або до самого злочинця. Так,

зображуючи тісні взаємини двох сторін боротьби зі злочинністю, А. Дойл відводить поліції роль врегулювання відносин соціуму, автор демонструє це через активну участь її представників у розгадці злочину.

2.4 Використання стилістичних прийомів для створення образу Лондона

Стилістичні прийоми, які Артур Конан Дойл застосовував у своїх оповіданнях про Шерлока Холмса, відіграють важливу роль у створенні глибокого, багатошарового образу Лондона. Цей літературний образ не тільки відображає місто як тло для подій, а й передає його атмосферу, соціальні контрасти та взаємозв'язок із персонажами.

Одним із найважливіших стилістичних прийомів, що використовуються для створення образу Лондона, є детальний опис та візуалізація. Конан Дойл майстерно описує архітектуру, вулиці та особливості міського пейзажу, щоб читач міг уявити Лондон кінця XIX століття.

Приклад: “*It was a foggy, cloudy day, with heavy, low-hanging clouds that drifted slowly across the sky, casting long, eerie shadows on the bustling streets below. The lamps glowed dimly through the dense mist, casting halos of golden light on the slick cobblestones*” [Doyle 2023, p. 86]

Цей опис підкреслює постійну присутність туману, який є одним із символів Лондона, створюючи атмосферу загадковості та невизначеності.

Використання метафор і порівнянь допомагає передати унікальну атмосферу міста, зосереджуючи увагу на його контрастах – від елегантних особняків до темних провулків.

Приклад: *“London, that great cesspool into which all the loungers and idlers of the Empire are irresistibly drained*” [Doyle 2018, p. 78]. Цей образ

підкреслює не тільки велич міста, але й його тіньову сторону, де процвітає злочинність та небезпека.

Лондон у творах Конан Дойла часто стає символом подвійності та складності. Місто втілює одночасно і центр високої культури, і місце, де зароджуються кримінальні інтриги.

Приклад: "*The gas lamps flickered, casting an uncertain, shifting light upon the wet streets, as if the city itself were caught between worlds, half in shadow, half in light.*" – цей опис підкреслює протиставлення світла й темряви як символу добра і зла.

Персонаж Шерлока Холмса нерозривно пов'язаний з Лондоном. Його резиденція на Бейкер-стріт та численні пересування містом підкреслюють, наскільки детектив інтегрований у тканину міського життя. Лондон не просто фон, а активний учасник його розслідувань: "*As Holmes hurried through the narrow alleyways and backstreets of the East End, his sharp eyes missed nothing: the creak of a distant door, the flicker of movement in a shadowed window*" [Doyle 2018, p. 27].

Це демонструє здатність Холмса «читати» місто, використовувати його для розгадки злочинів і знаходити підказки в місцях, які інші ігнорують.

Таким чином, письменник зображує Лондон, який поєднує людей з різними долями. Атмосфера міста та умови життя в ньому ніби затягують людей у сітки та переманюють їх у злочинний світ. До боротьби зі злочинністю А. К. Дойл включає новий інструмент – Шерлока Холмса, методи ведення справ якого виявляються новаторськими не тільки для всього міста у творі, але й для художньої літератури в цілому. Подвійність ставлення автора до поліції пояснюється його сумнівами в абсолютній ефективності цього інституту. Проте А. К. Дойл через дії детектива все ж таки доводить важливість його існування в системі суспільних відносин, але залишає за ним ознаку недосконалості. Так, образ Лондона в детективі складається через складний суспільний спосіб життя міста.

Характерний для жанру детективу стиль розповіді пояснює

акцентування уваги на деталях, коротких зауваженнях про ті чи інші складові, які присутні у тексті. Основна риса жанру – динамічність, яка проявляється в сюжеті (швидкість розкриття злочинів, поспіх героїв до місця вбивства), у місці дії. Автор підкреслює динамічну природу міста через безліч деталей у розповіді. Це натовпи людей на вулицях, їхнє пересування, часто хаотичне, це дорога Шерлока Холмса та Ватсона вулицями міста пішки або на громадському транспорті, який також став частим елементом у розповіді та супроводжує персонажів, пов'язаних із злочинами.

Незважаючи на наявність двох типів просторів, в яких скоюються злочини, способи передачі атмосфери передмістя Лондона безумовно відрізняються. Для нього характерними стали відсутність руху, спокій, а також первозданність, що виявляється у зображенні природних явищ.

Вони також демонструють те, наскільки стрімким є життя Лондона. Тут природі, як символу чистоти і первозданності, важко вступати в контакт з містом, так як його сутність, як штучно створеного простору, не дозволяє змішуватися з чимось природним. Простір природи безмежний, тоді як місто є чітко сформованим місцем, тому їхня сутність відрізняється один від одного, проте передмістя, у свою чергу, гармоніює з явищами природи, незважаючи на те, що ознаки міського життя активно намагаються прорватися в сільську місцевість. Тим не менш, природа стає частиною міста, вона задає темп його життя, як сніг, що уповільнює рух містом, або дощ, що змушує пішоходів швидше пересуватися вулицями. Вона, як елемент формування атмосфери міста, залишає свій відбиток у колірній палітрі міського простору та її відтінках.

Злочинний світ Лондона – центральний об'єкт зображення у детективних оповіданнях. Крім атмосфери, створеної автором через точкове включення елементів, що створюють цілісний образ міста, в сюжетну розповідь, визначальну роль у сприйнятті даного простору грає характер суспільних відносин. В основі цих відносин між населенням укладено мотив заволодіння грошима. Способи зображення цієї ідеї в тексті стають

визначальними для розповідей про Шерлока Холмса.

Через заплутані зв'язки, складні долі, задуми злочинців, дії детектива та поліції у свідомості читача формується образ злочинного Лондона.

ВИСНОВКИ

Простір у художньому тексті сприймається як форма існування художнього світу, що визначає значення і становище інших складових елементів твору. Смислову наповненість тексту, передусім, дозволяє осмислити простір та його першорядна функція – предметність, з якою він набуває конкретних матеріальних рис.

Ступінь пізнання і сприйняття міста, як простору художнього твору, істотно залежить від використання всередині тексту особливих знаків-символів, що відрізняють конкретне місто, що описується, від інших просторів, що мають місце в оповіданні. Інформативність використовуваних символів міста залежить від рішення автора даного твору як у вживанні назв чи описів реально існуючих об'єктів, які значною мірою формують семіотику простору, так і поєднання їх із вигаданими ознаками, що доповнюють образ міста. Змішування символів посилює доступність сприйняття читачем цілісного образу, де реальні знаки відрізняються відтворюваністю, а вигадані розширюють значення перших і доповнюють, завершують відтворений у свідомості та читачів образ конкретного міста.

Формування образу певного простору залежить від жанрових особливостей твору. Детектив відрізняється зображенням розслідування злочину, який сприймається читачем як унікальний. У той самий час автор показує, що стає нормою соціального життя місця, де злочин відбувається. Для англійського детектива кінця XIX століття цим простором стало велике місто, поява якого зумовлена процесами індустріалізації та урбанізації. Цей жанр передбачає образ міста, як місця, у якого кожна зображувана деталь спрямована на досягнення ефекту динамічності, роз'єднаності і хаотичності нового значного простору XIX століття.

А. К. Дойл створює детектив, який всебічно відображає особливості жанру через створення унікального головного героя – детектива Шерлока

Холмса, персонажів-учасників злочинів, як жителів капіталістичного міста, через стиль оповіді, який втілюється в динамічності та енергійності, та передачу атмосфери міста, як простору в якому скоюється злочин. А. К. Дойл не загострює увагу на довгих міркуваннях про цікаві проблеми героїв, на описах персонажів, крім тих, що допомагають детективу продемонструвати унікальні здібності дедуктивного мислення. Кожну деталь спрямовано на досягнення головної мети детектива – розгадки таємниці злочину.

Варіативність зображення природних явищ є одним із найяскравіших і найвпливовіших елементів у створенні образу міста у А. К. Дойла. Хоча жанр детектива не дозволяє включати в розповідь об'ємні описи природи, щоб уникнути втрати інтересу читача, автору вдається звертати на них, здавалося б, незначні згадки особливу увагу. За допомогою кольорів, фарб письменник значно змінює уявлення про величну столицю Англії. Його описи дозволяють розглядати Лондон, як, в першу чергу, простір з хаотичним, швидким рухом, з суєтою і обставинами життя, що активно змінюються. У детективі місто, це не величні споруди та пам'ятки архітектури, а натовпи людей, щільно розташовані один до одного будинки, велика кількість транспорту на дорогах і кордони міста, що постійно розширюються, які все більше прагнуть злитися з передмістям.

Форми опису природних явищ відобразили новий характер життя людини в місті, неприродно створеному місці проживання людей, яке передбачає виключення природного. Цей простір повністю змінює форми існування суспільства, отже, стає причиною появи нових пороків людства. Природні явища підкреслюють сучасну сутність міста, а кольорова гама передає емоційно-оцінне сприйняття даного простору письменником. Так, характерними кольорами Лондона стали чорний, сірий, коричневий, також місто неодноразово було представлено автором, як нейтрально забарвлений простір.

Способи зображення життя Лондона XIX століття в детективі показали його як місто, стрімкий розвиток якого більшою мірою вплинув на характер

соціальних відносин. Детективні розповіді передають нещодавно сформований суспільний уклад не тільки як силу капіталістичного суспільства, але і як його слабкість. Через відносини героїв-учасників злочинів А. К. Дойл демонструє, що стає причиною роз'єднаності людей. Навколо майна тепер розгортаються їхні стосунки, гроші стають рушійною силою загального прогресу та приватної руйнації ідеалів. Цей мотив виявляється настільки сильним спонукачем для людини, що це підводить його до злочинного боку міського життя. Тепер злочин не сприймається як щось жахливе, він стає неминучим явищем повсякденного побуту великого міста, що характеризує його як образ, що вбирає історичний контекст реального Лондона кінця XIX століття.

Вибір А. К. Дойлем даного простору як основного місця дії саме в жанрі детектива обумовлюється загальними тривожними настроями населення Лондона. Перетворення у влаштуванні життя міста сприяли зростанню злочинності, автор створює його захисника – Шерлока Холмса – здатного утихомирити переживання населення й у літературному творі втілити негласні бажання читачів про свою розраду.

Місто також сприяє підтримці інтересу до детективів протягом тривалого часу, оскільки це найбільш складний і, таким чином, практичний для побудови сюжету простір, в якому злочин та його розслідування можуть бути представлені автором найбільш вигідним чином. Лондон, що значно змінився, до кінця XIX століття являє собою простір, елементи якого доповнюють атмосферу кожного злочину, з їх допомогою образ міста в детективі представляється одночасно в якості основного суперника Шерлока Холмса і головного союзника самого А. К. Дойла.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астрахан Н. Буття літературного твору: Аналітичне та інтерпретаційне моделювання. Київ то : Академвидав, 2014. 423 с.

2. Бєлоусов Р. Людина, яка була Шерлоком Холмсом. Прототипи літературних героїв. *Всесвіт*. 2022. № 6. С. 150 – 156.

3. Бугрій А. Образ Шерлока Холмса як засіб розкриття культурних цінностей вікторіанської доби. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки*. 2017. Вип. 14. С. 142–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2017_14_21 (дата звернення: 2.02.2024)

4. Васильєва Л. Історія, теорія та практика західноєвропейського та американського детективу. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2017 . 393 с.

5. Галамай Н. А. Конан Дойл – автор популярних творів про знаменитого детектива Шерлока Холмса. Оповідання «Пістрява стрічка». *Шкільний світ.* 2013. № 10. С. 11–14.

6. Гундорова Т. Кітч і література. Травестії. Київ : Факт, 2008. 283 с.

7. Давиденко Г., Чайка О. Історія зарубіжної літератури XIX - початку XX століття. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 96–110.

8. Димитренко Л. В. Багатовекторність концептів ЧАС і ПРОСТІР у романі Кейт Лорен “Fallen”. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*. Випуск 34. Том 2. 2018. С. 173 – 176. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/710465.pdf (дата звернення: 25.04.2024)

9. Іванова А. О. Відтворення художнього часу й простору в літературному тексті (на матеріалі українськомовних перекладів романів жахів). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 29 (68). 2018. № 1. С. 99–103. URL:

https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/1_2018/21.pdf (дата звернення: 6.06.2024)

10. Кардащук О. Семантичне поле простору як фрагмент мовної картини світу. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 98, Вип. 85. С. 35–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2009_98_85_9 (дата звернення: 12.04.2024)

11. Клочек Г. «Художній світ» як категоріальне поняття. *Слово і Час*. 2019. № 9. С. 8–19.

12. Козлов Р. А. Художній час і простір у драматургії (на матеріалі української літератури XVII-XVIII ст.) : дис... канд. філ. наук : 10.01.06. Кривий Ріг, 2015. 175 с.

13. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПАІС, 2015. 368 с.

14. Коркішко В. О. Часопростір як формотворча категорія тексту. *Актуальні проблеми слов'янської філології* / Відп. ред. В. А. Зарва. Бердянськ : БДПУ, 2016. Вип. XXIII : Лінгвістика і літературознавство. Ч. І. С. 388–395. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17235/45-Korkishko.pdf.

15. Кузнецов Ю., Іванов А. Детектив: занепад чи розквіт? *Всесвіт*. 2019. №10. С. 155–163.

16. Кукса Г.М. Історія розвитку та типологія жанру детективу у контексті світової літератури. URL: http://eprints.zu.edu.ua/1542/1/8.pdf (дата звернення: 13.04.2024)

17. Марчук А. Хронотоп і проблема просторовості художнього твору. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/14887/1/marchuk_doc.pdf. (дата звернення: 09.11.2024)

18. Мафтин Н. В. Типологія моделювання хронотопу в новелах Юрія Яновського «Поворот» та Амброуза Бірса «Випадок на мосту через Совиний

рівчак». *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2018. № 3(47). С. 163–173.

19. Миронюк Л. Генезис неоромантизму. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Лінгвістика і літературознавство*. Київ-Ніжин : ТОВ Аспект-Поліграф, 2016. Вип. XI. С. 133–140.

20. Мікрюкова К. Образ міста в художніх творах Ірени Карпи. URL: https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/6432/Мікрюкова.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 30.09.2024)

21. Новікова Н., Барабан О. Символіка детективу. *Зарубіжна література*. 2020. №7. С. 45–67.

22. Опанасенко Ю. Особливості відтворення ідіостилю автора в українських перекладах оповідань А. Конан Дойла про Шерлока Холмса. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. 2015. Вип. 7. С. 83–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuF2015_7_16 (дата звернення: 16.05.2024)

23. Передерій С. М. Особливості детективного твору та його рецепції як явища «Масової культури». *Вісник СевНТУ*. 2010. Вип 10. Філологія. С. 76–80.

24. Перенчук О. З. Функціональна і актантна структура детектива. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Випуск VII. С. 141–149.

25. Расевич Л. Шерлок Холмс А. Конан Дойля як інтерпретація «міфу про надлюдину» у форматі мідллітератури: автореф. … дис. канд. філ. наук : 10.01.04. Кам'янець-Подільський, 2016. 217 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0416U002403 (дата звернення: 5.07.2024).

26. Расевич Л. П. Евлюція образу Шерлока Холмса у світлі кризи ідеології модерну. *Молодий вчений*. 2013. №1. С. 63–69.

27. Расевич Л. П. Міф Шерлока Холмса в працях англомовних дослідників. *Молодий вчений*. 2014. №1(03). С. 89–90.

28. Свенціцька О. Жанрові особливості повісті Конан Дойла «Загублений світ». Хронотоп роману. Проблематика твору. Причини популярності жанру.

Світова література. 2019. № 2. С. 42–43.

29. Тимошенко Т. С. Людина і місто : художня антропологія в українській прозі 20-х років ХХ століття. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Випуск ХХІІІ. Частина 3. С. 223 – 230.

30. Удовенко Л. О. Авторське створення топонімічного простору в художньо-історичному творі (на матеріалі роману Павла Загребельного «Диво»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2012. № 1006. Вип. 15. С. 105-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISU_2012_1006_15_17 (дата звернення: 24.05.2024).

31. Філоненко С. О. Закон і порядок : класичний канон детективного жанру. *Актуальні проблеми іноземної філології*. Бердянськ : БДПУ, 2009. Вип. 4. Серія: Лінгвістика та літературознавство. С. 101–112.

32. Харлан О. Розвиток жанру ретродетективу в сучасній європейській літературі. *Актуальні проблеми іноземної філології : Лінгвістика і літературознавство*. Донецьк : ЮгоВосток, 2019. Вип. IV. С. 83–93.

33. Цапенко Л. В. Детективна розповідь : до проблеми визначення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2018. Вип. 58. С. 128–130.

34. Цікавий С. Структура урбаністичного топосу в повісті В. Стуса «Так бувало уже не раз». URL: https://japul.donnu.edu.ua/article/view/2777 (дата звернення: 28.07.2024).

35. Шахова К. Дивні манери надпопулярного жанру. *Зарубіжна література*. 2018. №5. С.5–15.

36. Шерстюк Н. Хронотоп як літературознавча категорія: генеза, еволюція, дискурс. *Філологічні науки*. 2018. № 28. С. 56–61.

37. Ackroyd P. London: The Biography. London : Chatto & Windus 2020. 890 p.

38. Anderson P. The Archetypal Holmes. Sherlock Holmes by Gas-lamp :

Highlights from the First Four Decades of the Baker Street Journal. New York : Fordham University Press, 1989. 423 p.

39. Duncan A. Victorian London. URL: https://arthurconandoyle.co.uk/ (accessed: 14.05.2024).

40. Emsley C., Shpayer-Makov H. Police Detectives in History, 1750–1950. London : Ashgate Publishing, 2016. 298 p.

41. Green R. & Gibson J. A Bibliography of A. Conan Doyle. London : Clarendon Press, 2013. 712 p.

42. Hammer J. Sherlock Holmes' London. URL : https://www.smithsonianmag.com/arts -culture/sherlock-holmes-london-10998186/ (accessed: 10.05.2024).

43. Irwin J. The Mystery to a Solution : Poe, Borges, and the Analytic Detective Story. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2018. 512 p.

44. Kidney J. Private Investigations. Hard-Boiled and Soft-Hearted heroes. Режим URL: https://www.okhumanities.org/doccenter/032bd0e6580346159a1ca8938be2c132 (accessed : 14.12.2023)

45. Knox R. 10 Commandments of Detective Fiction. URL: https://www.writingclasses.com/toolbox/tips-masters/ronald-knox-10-commandments-of-detective-fiction (accessed: 4.10.2023)

46. Lotman Ju. M. Notes on the structure of a literary text. URL: https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/semi.1975.15.3.199/html (accessed: 14.06.2024)

47. Lotman Ju. M. On some principle difficulties in the structural description of a text/ URL: https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ling.1974.12.121.57/pdf (accessed: 23.11.2023)

48. Lynch K. The image of the city. Cambridge : The MIT Press, 2021. 194 p. URL: https://www.academia.edu/20368431/The_image_of_the_city_Kevin_Lynch (accessed: 3.06.2024)

49. McDonald P. British Literary Culture and Publishing Practice, 1880 – 1914. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 244 p.

50. Mitchell S. Daily life in Victorian England. London : The Greenwood Press, 2009. 354 p.

51. Mumford L. What is a City. Architectural record. URL: https://www.scribd.com/doc/138071469/WhatisaCity (accessed: 07.03.2024)

52. Panek L. An Introduction to the Detective Story. Madison : Popular Press, 2017. 214 p.

53. Reel G. Of tabloids, detectives and gentlemen. A History of Police and Masculinities, 1700–2010. Kentucky : Routledge, 2012. 303 p.

54. Scaggs J. Crime Fiction (The New Critical Idiom). Kentucky : Routledge, 2015. 170 p.

55. Sexton T. Calculating Humanity. *Sherlock Holmes and philosophy: the footprints of gigantic mind*. Chicago : Open Court, 2021. P. 15 – 27.

56. Sundstrom A. From Sherlock to SVU : The History of Detective Fiction. URL: http://www.breaking-character.com/post/2012/11/19/From-Sherlock-to-SVU-The-History-of-Detective-Fiction.aspx (accessed: 23.09.2023)

57. Van Dine S. S. 20 Rules For Writing Detective Stories. URL: https://www.openculture.com/2016/02/20-rules-for-writing-detective-stories.html (accessed: 15.12.2023)

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

58. Doyle A. C. The Adventures of Sherlock Holmes. Київ : Фоліо, 2023, 192 p.

59. Doyle A. C. The memoirs of Sherlock Holmes. Київ : Знання, 2018, 206 p.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of detective prose by A.Conan Doyle in the aspect of creating the image of London.

The object of the work can be defined as images of the city in the stories about Sherlock Holmes by Arthur Conan Doyle.

The main aim of the paper consists in study of the image of the city as an artistic phenomenon and identification of the principles of its functioning in the stories about Sherlock Holmes by A. C. Doyle.

Theoretical and methodological foundations: the works of foreign and domestic researchers on the theory of the detective genre (Astrakhan N., Myronyuk L., Perederii S., Perenchuk O., Harlan O.), and related to the study of the works of A. Conan Doyle and the Holmesians (Rasevich L ., Sventsitska O., Yurasova Yu., Irwin J., Anderson P., Sundstrom A.).

The criminal world of London is the central object of the image in detective stories. In addition to the atmosphere created by the author through the point-by-point inclusion of elements that create a holistic image of the city in the plot narrative, the nature of social relations plays a decisive role in the perception of this space. The basis of these relations between the population is the motive of taking possession of money. The ways of depicting this idea in the text become decisive for the stories about Sherlock Holmes. Nature becomes a part of the city; it sets the pace of its life, like snow that slows down movement in the city, or rain that makes pedestrians move faster through the streets. It, as an element of the formation of the atmosphere of the city, leaves its mark on the colour palette of the urban space and its shades. The most common colours used by the author to depict the city: gray, black, green.

Key-words*: atmosphere, detective, crime, city, image, nature, fiction, toponym, transport*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Стрілець Анна Олександрівна, студентка 2 курсу магістратури, заочної форми навчання, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма Мова і література (англійська), адреса електронної пошти stliletsanna@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Образ міста в англійському детективі XIX століття (на матеріалі творів А. К. Дойла)» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 1.12.2024 Підпис _____ Стрілець А.О.